

THEOLOGIA PRACTICA

Pluhár Gábor*

Debrecen

Csoportdinamika és gyülekezetépítés

Group Dynamics and Church Development. Abstract

In the background of the increasingly popular group dynamics one should be aware of the loosening ties within the communities of the modern society. The essence of a small group is that it enables special, experimental and interpersonal learning. Their efficiency as live, open systems can be measured in the existential change of the personality. In our analysis we examine cases of adaptation to the church life at the level of complex ecclesial communal events. Studying the Bible in small groups is a genuine heritage of the Reformation, although it had taken centuries to be considered socially relevant. According to the pastoral-psychiatric practices, the most proper “social sphere” of repentance as the existential spiritual change of the personality is provided by the Bible-study groups. Group-phenomena such as group-cohesion, altruism, wholeness, dynamic balance can be matched very well to the spiritual qualities of the church as a unity of the living body of Christ. Group dynamical process will facilitate a live and fresh ecclesial life. Church services as moderated large-groups are to provide social integration for the Christians through concentric circles. Through the internalisation of a consensus-able dialogue-culture the ecclesial communities would be enabled to formulate a community model based on the love of Christ. To assign proper place of dialogic Bible study, the importance of groups should be increased within the system of church services and complex ecclesial occasions.

Keywords: group dynamics, group psychotherapy, small groups, church development, pastoral psychology, bible study groups, interpersonal learning, existential change of personality.

Bevezetés

A címünkben megjelölt két szó ritkán kerül ilyen *közél* egymás mellé a szakirodalomban. Ez a dolgozat lényegében arra irányul, hogy feltárja és bemutassa: mi a jelentősége e két fogalom összekapcsolódásának, tehát arról szól, hogy a csoportdinamikai tapasztalatokat miként lehet alkalmazni a gyülekezetépítés kontextusában. Konkrétabban pedig azt fogjuk megvizsgálni, hogy a csoportdinamikai törvényszerűségek mennyiben érvényesülnek, és a belőlük következő szempontok miképpen alkalmazhatók a gyülekezeti alkalmakra és az egyházi közösségi eseményekre. Tanulmányunk ennek a megközelítésnek a kezdeményezését veti fel, illetve ennek a kísérletnek néhány tanulságát, következményét kívánja bemutatni.

* A szerző református lelkipásztor (Debrecen), jelenleg a Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológus-lelkész szakos doktorandusz hallgatója.

1. A csoportdinamikai jelenségek társadalom- és kutatástörténeti elhelyezése

Bár a csoportdinamikai kutatás mint tudományterület igen fiatal, az elemzés tárgya az emberi közösségek megjelenésével egyidősnek tekinthető. A csoportokkal való foglalkozás, a „csoportozás” az emberek társas, konkrétan csoportos viselkedésének törvényszerűségeit igyekszik feltárni. E törvényszerűségek jó része érvényben volt már ősidők óta, azonban tudományos kutatásuk csak az utóbbi időkben kezdődött el. A csoportdinamika megjelenésének okaként – a tudományos, reflektív gondolkodás igényének kialakulása mellett – a társadalmi háttér változására is érdemes rámutatni. Tágabb értelemben a hagyományos közösségek felbomlásából eredő közösségi deficit válik a modernitás hatására problematikussá. Közvetlenebb okként egyrészt a személyiségi problémák terapeutikus kezelésének beindulása, illetve ezen belül a csoportos terápiákban rejlő lehetőségek felismerése ad lendületet a csoportmunka végzésére, illetve elemzésére.¹ A másik vonal a gazdasági téren kialakuló szervezetfejlesztés kontextusa. Itt a munkaerő hatékonyabb alkalmazásának igénye motiválta a kutatást, és ennek keretében sikerült felismerni a csoportmódszerek figyelemre méltó hatékonyságát.² Mindkét kiindulási bázis a csoportviselkedés háttérében zajló lélektani folyamatok megfigyelését tekinti lényeges mozzanatnak, és a feltárt kapcsolódási szálak, a felismert szövegszerű összefüggések alapján állapítják meg a tapasztalatok összegzésekképpen megfogalmazott „szabályszerűségeket”, „törvényszerűségeket”. De míg a csoportpszichoterápia elsősorban az egyén és a (kis)csoport viszonyára összpontosít, addig a szervezetfejlesztési tréning típusú formák a kics csoport és a nagycsoport relációjára helyezik a hangsúlyt.³

¹ Szőnyi Gábor: *Csoportok és csoportozók. A lélektani munkára építő csoportok vezetése*. Medicina Könyvkiadó, Budapest 2005, 25–34. és 46–47.

² Történeti szempontból a csoportpszichoterápia jelenti a kezdeteket. Gyökerei már az 1910-es, 1920-as évekre nyúlnak vissza. Ld. Szőnyi Gábor: *i. m.* 25–34. és 46–47. A szervezetfejlesztés elágazása a II. világháború utánra tehető. Ez Kurt Lewin nevéhez fűződik, aki nemcsak megalkotta a csoportdinamika fogalmát, hanem kiemelte a csoportokat „[...] a klinikum és a pszichoterápia világából, és helyette az ipar, a menedzsment, a vezetés, a nevelés, a szociális tudományok területén vizsgálta a csoportokat, elsősorban mint a tanulás közegét és egyben tárgyát is”. Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2012, 28. Szőnyi Gábor: *i. m.* 34–40. és 48–51. Mérei Ferenc: A cselekvés szerkezete és a közösségi dinamika – Kurt Lewin pszichológiája. In: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (szerk.): *Csoportdinamika. Válogatás Kurt Lewin műveiből*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1975, 7–56. Lewin, Kurt: Egy krónikus ipari konfliktus megoldása (1944). In: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (szerk.): *i. m.* 251–270. Az egyik legkiemelkedőbb gyakorlati koncepció: Antons, Klaus: *A csoportdinamika gyakorlata. Gyakorlatok és technikák*. Synalorg Kft., Budapest 2006.

³ Bagdy Emőke: A lélektani csoportmunka alapjai. In: Bagdy Emőke – Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest 1999, (34–72) 46. Vö. Bakacsi Gyula: *Szervezeti magatartás és vezetés*. KJK Kerszöv, Budapest 2003, 126–153.

A csoportmunka mint módszer mára számos olyan területen is elterjedt, mint például az oktatás vagy a szociális munka stb.⁴

Az úgynevezett önismereti csoport, mint harmadik jelentős szegmens,⁵ a terapeutikus és a szervezetfejlesztési modell közötti helyzetet képviseli. Az önismereti formák esetében nem beszélhetünk neurotikus, abnormális viselkedésről mint alapproblémáról. Egyfajta személyiségi, kommunikációs, szociális készségfejlesztésről, a gyengébb készségek, adottságok fejlesztéséről, korrekciójáról van itt szó. A szervezetfejlesztéshez viszonyítva pedig, bár itt a fejlesztési, a tréningjelleg a hangsúlyosabb, mégis az egyéni oldal dominál; igaz ugyan, hogy az egyén társas, szociális, közösségi készségeinek javítása áll a középpontban, vagyis a közösséghez való viszonyának, beilleszkedésének a területe. Mindez azonban az egyén oldaláról, az egyén érdekében történik.⁶ Vagyis a személyes oldal, a személyes érdekek nem szorulnak háttérbe, mint a szervezetfejlesztési tréningek esetében.

Mindenféle csoportmunkára érvényes, hogy lényegileg családi mintájú, annak mentálhigiénés funkcióit pótló vagy kiegészítő formációk. A csoportmunka célja, szerepe funkcionálisan a családi kontextus szerepének feleltethető meg.⁷ Vagyis a kiscsoport a családi csoport speciális körülmények, illetve feltételek között kialakított, a modern kori kihívásokhoz igazított konstruált formájának tekinthető. Tartalmi és célorientációja szempontjából kiemelkedő személyiség- és közösségformáló hatása miatt kerül sokféle kontextusban a figyelem középpontjába. A kereteiben zajló személyiségformálást a társas kapcsolatok személyiségre gyakorolt hatása révén éri el. A közösségformálódást pedig a szociális és kapcsolati készségek fejlődéséből fakadó pozitív tapasztalatok mutatják. Az egyik fogalmi meghatározás így foglalja ezt össze:

„Csoportdinamikának nevezhetők a csoporttagok közötti interakciókból származó erők, azok kölcsönhatása, illetve az ezekből az erőkből táplálkozó jelenségek sora. Tágabb értelemben csoportdinamikának nevezik a szociálpszichológiai kutatásokra alapuló csoportműködést.”⁸

A gondolkodás-történeti kontextus keretében a csoportjelenségeket a *prekritikai*, *kritikai* és *posztkritikai szemlélet* összefüggéseiben érdemes elhelyezni.

A *prekritikai gondolkodással* jellemzett hagyományos közösségekben nagyon erősek a közösségi kötődések, kapcsolódások. A szoros közösségi integrációban fokozottan a kollektivitás hatása érvényesül. Az erős összetartozást megvalósító közösségek előnyös védő, megtartó funkcióik ellenére számos hátrányos be-

⁴ Szőnyi Gábor: *i. m.* 425–454.

⁵ Uo. 39–41. és 50–51.

⁶ Vö. Rudas János: *Delfi örökösei. Önismereti csoportok: elmélet, módszer, gyakorlat.* Kairosz, Szentendre 41990, 16–17.

⁷ Vö. Bagdy Emőke: *i. m.* 34. Szőnyi Gábor: *i. m.* 103. Ld. Yalom 5. tényezőjét: Yalom, Irving D.: *A csoport-pszichoterápia elmélete és gyakorlata.* Animula Kiadó, Budapest 41995, 24–25.

⁸ Szőnyi Gábor: *i. m.* 228.

határoeltságot is hordoznak. Teológiailag számos tartalmi vonatkozásban kell kritikailag viszonyulnunk. A pasztorálpszichológia oldaláról személyiséglélektani szempontokból mutathatunk rá a hagyományos közösségek mentálhigiénés korlátaira. Ezek a hagyományos modellek már legfeljebb csak jelentős módosulásokkal, illetve bizonyos elemekre nézve tarthatók fenn a modern társadalomban kialakult viszonyok, feltételek között.

A csoportdinamika mint *kritikai gondolkodás* és megközelítés a hagyományos közösségiség történeti háttérével, örökségével, illetve annak felbomlásával szemben értelmezhető. Itt egy újrakonstruált közösségiség, annak megvalósítása kísérleteiről beszélünk. A csoportdinamikában laboratóriumi jellegű helyzeteket, körülményeket alakítanak ki, és ezekben vizsgálják, elemzik a tudományos alapokon felépített struktúrákat, modelleket. Közösségi alkalmazásuk is a szigorú szakmai szempontok betartása mellett ajánlott.

Az egyházi összefüggés jó esélyt kínál a *posztkritikai kontextus* megjelenésére. Ez magában foglalja a prekritikai adottságok, állapotok figyelembe vételét, bizonyos szempontok, feltételek tiszteletben tartását. Részét képezi a kritikai gondolkodás elemző, reflektív, racionális alapon analizáló hozzáállása. Ez viszont nem merül ki a dekonstrukcióban, a hagyományos modellek kritikájában és elvetésében, hanem túllép a rekonstruktív fázis területére, amelyben a régi funkciókat a modern, posztmodern, 21. századi társadalmi adottságok figyelembevételével ültetik át a jelenbe, illetve pótolják, helyettesítik valamilyen formában. Egyházi nyelven ezt gyakran úgy fejezzük ki, hogy a gyülekezetnek (valamilyen módon és mértékben) családjává kell lennie azoknak (is), akiknek saját (vér szerinti) családi háttérük nincs, nem volt, összetört, elveszett, megromlott. A társadalmi kihívások megfelelő reflexiókat követelnek meg. Ezért a csoportdinamikában megjelenő szempontok a modern egyházi közösség, illetve formák kialakításának 21. századi kritériumaiként állnak előttünk.

2. Csoportdinamikai szempontok az egyházi gyakorlatban

A csoportdinamikai módszerek átvételét jelenleg a világi modellek alkalmazása jellemzi. A csoportmódszerek egyre nagyobb szerepet kapnak a pasztorálpszichológiai gyakorlatban. Önismereti csoportok indulnak, és csoportmunkára épülő személyiség- és készségfejlesztő módszereket alkalmaznak a különböző programok, képzések, továbbképzések keretében, a szociális munka és az oktatás területén.⁹ Viszont még nem találkozunk azzal, hogy az egyházi élet alaptevékenységeit, vagyis a közösségi eseményeket és azok komplex rendszerét csoportdinamikai szempontból elemeznék. Ez nem jelenti azt, hogy a csoportdinamikai összefüggések, sőt módszerek alkalmazása nem lenne jelen egyházi gyakorlatunkban. Inkább arról van szó, hogy akár régi, akár új típusú alkalmaink tekintetében ritkán

⁹ Ld. pl. a teológiai akadémiák, református intézetek (Református Pedagógiai Intézet, Gyökössy Intézet, Magyar Református Szeretetszolgálat) különböző felnőtt- és szakképzéseit.

kerül sor a kifejezetten csoportdinamikai szempontok végiggondolására és következményeik érvényesítésére. A már meglévő és egyre bővülő teret elfoglaló csoportos (vagy csoportszerű) munkával elsősorban a bibliaórák, bibliakörök, „beszélgetős” alkalmak keretében találkozhatunk. Elemzésünkben részletesen kitérünk ezekre. A csoportdinamikai törvényszerűségek konzekvenciáit azonban ezeknél szélesebb körben, az egyházi közösségi alkalmaink komplex összefüggérendszerét szem előtt tartva vizsgáljuk meg. Ezért az így nyert impulzusok egyrészt megmagyaráznak, illetve alátámasztanak számos gyakorlati tapasztalatot, amelyet „már eddig is tudtunk”. Például azt, hogy kics csoportos formában lehet igazán mély, lelkiileg építő beszélgetéseket tartani. Másrészt segítenek a meglévő, gyakran tapasztalt problémák megoldási lehetőségeinek feltárásában. Például abban, hogy miként segítsük elő azoknak megszólalását, akik nem tudnak vagy nem akarnak megszólalni, és hogyan állítsuk le az ügyeletes szószólókat, stb. Végül módszertani eszköztárunk palettáján további, eddig ki nem próbált formákat, gyakorlatokat, módszereket és szempontokat alkalmazhatunk, és ezek által új lehetőségek nyílhatnak meg előttünk.

A csoportdinamikai szempontok egyházi alkalmazásának sajátosságai közül most csak néhány általános, jellemző aspektust emelünk ki. Először is a hasonlóságok és a különbségek terén találunk fontos tényezőket. Az egyházi közösségeknek az a jellegzetessége, hogy kevésbé formálisak, mint csoportdinamikai megfelelőik.¹⁰ Fontos szempont az összehasonlíthatóság mértékének korrekt tisztázása. Mennyiben, milyen értelemben beszélhetünk a gyülekezetben csoporthelyezetről, kontextusról? A csoportjelenségek, a hatások érvényesülésének mértéke alapján sokszor inkább „csoportszerű”-nek minősíthető formákról beszélhetünk. Az alkalmak menete moderáltabb a gyülekezetben, a részvételi kötöttség pedig lazább. Jellemzők a kifejezetten hosszú távú folyamatok. Hangsúlyosabb a társadalmi, vagyis a koncentrikusan bővülő és egyre szélesedő közösségi körökben való integráció jelentősége. Ez egy kifelé irányuló és tudatos nyitottsággal is párosul. A találkozásokban a tartalmi meghatározottságnak van jelentősebb súlya. A legjellegzetesebb különbség egy kifelé – „felfelé” – irányuló nyitottságból adódó másság. Az egyházi alkalmakban számon tartott pneumatológiai aspektus túlmutat az emberi psziché, a közösségi, csoportos működés törvényszerűségeinek keretein, adottságain. A gyülekezeti csoportoknak az a jellemzője, hogy számolnak a transzcendens jelenléttel, amely nem történik a csoportdinamikai esetekben, vagy legalábbis nem ilyen értelemben minősítik a tapasztalt jelenségeket. Végül (ebből is adódóan) szabad felhívni a figyelmet arra, hogy sajátos vallási, egyházi, gyülekezeti tapasztalatainknak mint eddig kevésbé figyelembe vett aspektusoknak „visszafelé” is van üzenetértékük, mondanivalójuk. Saját tapasztalataink tanulságait új impulzusokként fogalmazhatjuk meg a csoportdinamika felé.

¹⁰ Vö. Bagdy Emőke: *i. m.* 34–35.

3. A csoportdinamikai módszerek alkalmazásának néhány területe

A csoportdinamika egyházi kontextusban való jelenléte, illetve alkalmazási területeinek számbavétele során először a csoportmunkában felismert törvényszerűségeket mutatjuk be, a kapcsolódó gyülekezetépítési vonatkozásokat pedig ezt követően ismertetjük.

A csoportjelenségek csoportosításának legjellegzetesebb aspektusa a csoportméret szerinti besorolás. Ebben a vonatkozásban jelentkeznek a legjelentősebb különbségek. Ezek szerint kis-, közép- és nagycsoportról szoktak beszélni. További differenciálási lehetőségek nyílnak meg az időfaktor, a csoporthelyzet, a csoportfolyamat és a csoportmódszerek tekintetében.¹¹ Négy kiválasztott kontextust gondolunk végig: a kiscsoport, a nagycsoport, a közép-csoport és a komplex programok összefüggéseit.

3.1. A kiscsoport jelenségegyüttese és a (kis)csoportmunka

A csoportdinamikai kutatás által vizsgált jelenségek elsődleges kialakulási területe az úgynevezett kiscsoportos összefüggés. A kiscsoportos kontextus alapvető *viszonyítási pont* a többi helyzethez képest is, vagyis a többi helyzetet is a kiscsoporthoz viszonyítva jellemzik. Ezért első körben az „általános” kiscsoport paramétereit járjuk körül.

A kiscsoportos jelenségegyüttes kialakulásának egyik legfontosabb tényezője a megfelelő *csoportméret*. Ezt a lehetséges és megvalósult interakciók közötti arány mértékének alakulása határozza meg. A csoportlétszám növekedésével exponenciálisan emelkedik a lehetséges kapcsolódások mértéke, míg a megvalósulóknak száma behatárolt. E két tényező közötti távolság megnövekedésével a csoport adottságainak jellege alapvetően megváltozik. Ez gyakorlatilag azzal jár, hogy ellehetetlenednek a személyes kapcsolódások fenntartásának lehetőségei. Ezért a kiscsoportra jellemző adottságok megjelenése a 8–15 fő közötti létszám esetén várható. 8 fő alatt túl direktté, közvetlenné válik a csoport. 15 fő fölött pedig egyre kevésbé tud személyessé lenni az interakció. Az ilyen kiscsoport mérete otthonos, és a meghitt intimitás jellemzi. A résztvevők köre világos, nyílvántartott, mindenki jól ismer mindenkit.¹²

A kiscsoportos jelenségek kialakulásának további minimális feltétele, hogy biztosítottak legyenek a *csoporthelyzet* megteremtődéséhez szükséges adottságok. A fizikális környezetre vonatkozóan ilyen például az elkülönített, csendes, zavartalan helység. A tér mérete akkor alkalmas, ha az nem túl tágas, de nem is szűk. Szükségesek (a lehetőleg kényelmes) ülőhelyek, a megfelelő hőmérséklet.

¹¹ Szőnyi Gábor: *i. m.* 72.

¹² Vö. Szőnyi Gábor: *i. m.* 101–103. és 108–109. Vö. Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben* 46–48. Az egyházban a tanítványi kör 12-es létszámát tartják ideálisnak.

A térszerkezet egyik kulcsa a (lehetőleg szabályos) körben ülés kialakítása. Ez az elrendezés biztosítja a fizikális feltételt ahhoz, hogy kialakulhasson a kiscsoport-hatás érvényesülésében fontos szerepet játszó egyenrangúság, egyenlőség érzése. A külön székek a demokratizáltság jelei. A részvétel szimmetriája és egyenlősége a lélektani helyzet időtlenségét kódolja.¹³ A személyi feltételek között fontos, hogy a csoporttagok nyitottak, készek legyenek a kommunikációra, és tiszteletben tartásuk a csoportülés(ek) menetét meghatározó szabályokat, megegyezéseket.

Ha ezek a minimális feltételek adottak, akkor számíthatunk a *csoportfolyamatok* beindulására. A kutatók eltérő számú, besorolású és megnevezésű egységeket különítenek el a csoportfejlődési folyamat lényegi elemeinek elhatárolására.¹⁴ Elemzésünkben öt jellegzetes fázis ismertetésével kívánjuk kiemelni a fontosabb momentumokat.

3.1.1 *Az alakulás folyamata*

Az alakulás folyamata orientációs, tájékozódási fázis, amelyben a viselkedés önirányultságú. Hangsúlyosak a belső kérdések. Jellemző rá az óvatos puhatolózás. Az egyén számára a biztonságérzet elsődleges.¹⁵ A kapcsolatok terén a vizsgálódás és függés stádiuma zajlik. A csoport megformálódása, elhatárolódása szempontjából fontos szerepet kap a határok kérdése, a *kint és a bent* tisztázása.¹⁶

3.1.2 *A viharzás, konfliktus vagy lázadás*

Ebben a szakaszban indulnak meg az interakciók. Ennek mozgatója, indikátora az úgynevezett *prestanciaérzés*,¹⁷ illetve *prestanciafeszültség*, amelyet a másik ember pusztja jelenléte ébreszt, és amely arra ösztönöz, hogy valamilyen módon reagáljunk rá. A hozott viselkedések különbözősége feszültségeket szül, ami védekezési mechanizmusokat vált ki.¹⁸ A tagok között versengés indul a szerepekért, státuszokért.¹⁹ Ezt a fázist a hatalmi viszonyok és erőviszonyok terén fellobbanó viszályok, a dominanciáért vívott küzdelem jellemzi. Ez a *fent és lent* dimenzióinak szakasza. Ugyanakkor a korábbi, rögzült viselkedésminták megkérdőjeleződése, felbomlása a változás esélyét hordozza magában.²⁰ Ennek a szakasznak az a tétje, hogy sikerül-e megegyezés és közös megállapodások révén megtalálni a továbbvezető utat a strukturálódás felé, és így megőrizni a csoportot a széteséstől, felbomlástól.

¹³ Szőnyi Gábor: *i. m.* 83–84.

¹⁴ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 39–44.

¹⁵ Bagdy Emőke: *i. m.* 39.

¹⁶ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 40. és 43.

¹⁷ Uo. 35.

¹⁸ Bagdy Emőke: *i. m.* 36–37.

¹⁹ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 42.

²⁰ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 44.

3.1.3. *A strukturálódás és rendszerré szerveződés*

A csoport saját értékrendje és belső normarendszere a közös döntésekké, megegyezésekké érő belső megnyilvánulások mentén alakul ki. Tisztázódnak a csoport belső szabályai, megtörténik a csoportkultúra kialakulása. A csoport eljut az alakulás diffuzitásától a rendszerré fejlődés szintjéig.²¹ A konfliktusok a normák, szabályok és szerepek kialakulása révén oldódnak meg. Egyértelművé válik, hogy mi az elfogadott viselkedés, és mi nem.²²

3.1.4. *A működés és a kohézió*

A csoport ebben a lépésben éri el az optimális működési szintet. Ennek alapját a konfliktusok feloldódása, a feszültségek feloldódása teremti meg. „A széthúzásból összetartás alakul ki.” Az ellentétek helyébe az egymás iránti nyitottság lép. A kialakuló bizalmi légkörben természetes lesz az őszinteség, és mélyül az intimitás. A kölcsönös elfogadás, a másságot elfogadó nyitottság, befogadás, a szocializáció és az altruizmus jellemzi a csoportot. A kölcsönös támogatás és együttműködés szellemében kialakult kapcsolati viszonyulásokban a *közel* vagy *távol* dimenziói bontakoznak ki a történelekből.²³ E kölcsönös elfogadottságban egyfajta egyenlőségérzet jelenik meg. Az egymással való azonosulás révén kialakul az úgynevezett *mi-tudat* vagy *csoporthentitás*. Megjelenik egy sajátos összetartó erő, a csoportkohézió.

„Kialakul a funkcionális szerepstruktúra, visszaszorulnak az érzelmek. [...] Sok a megértés, a belátás, mindenki siet hasznos taggá válni és eddigi viselkedésén módosítani.”²⁴

A csoport egyesíti erejét a cél elérése érdekében, és a feladatorientáltság válik hangsúlyossá.²⁵

A kiscsoport akkor fejeti ki személyiségformáló hatását, amikor már eljutott a kohézió szintjéig. Formai adottságai révén a kiscsoport a személyes történet, a belső világ kérdéseinek tárgyalására alkalmas. Igen hatékony a személyiség, illetve határainak erősítése terén. Az érettebb viselkedést és a kreativitás kibontakoztatását segíti elő.²⁶ A kiscsoportban az „olyan, mintha” helyzet valósul meg. Ez más, mint a valóság. Ez az adottság nagymértékben segít abban, hogy a résztvevők nyitottak legyenek a lélektani munkára. A csoport átmeneti, modellezett valóságában a *játszva tanulás* (játékszerű munkában végbemenő tanulás) válik lehetővé.

A csoporthatás lényege olyan tanulási folyamat, amely személyeken, személyes interakciókon, kapcsolatokon keresztül történik. Irving D. Yalom szerint

²¹ Bagdy Emőke: *i. m.* 38.

²² Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 42.

²³ Uo. 44.

²⁴ Uo. 40.

²⁵ Uo. 42.

²⁶ Szőnyi Gábor: *i. m.* 108–109.

az *interperszonális tanulás* útján történő *személyiségváltozás* a következő fázisokban megy végbe:²⁷

1. A pszichoterápiának az a feladata, hogy segítsen megtanulni, miként kell örömet okozó kapcsolatokat kialakítani. Az egyén „hozott anyagával”, eddigi tapasztalataival, adottságaival érkezik a csoportba.
2. Ennek megfelelő viselkedését maga is megfigyelheti a csoportban, s arra visszajelzéseket is kap.
3. Felméri, hogy viselkedése milyen hatást gyakorol másokra és a helyzetre. Megtanul különbséget tenni viselkedésének kifogásolható vonásai és azon önképe között, hogy ő teljesen elfogadhatatlan személy.
4. Felismeri saját felelősségét viselkedéséért és annak megváltoztatásáért.
5. Minél több érzelmi mozzanat társul a tanulási folyamathoz, annál mélyebb és jelentősebb lesz az egyén felismerése.
6. Ennek eredményeként fokozatosan változhat, vagy pedig radikálisan új viselkedéselemek alakulnak ki nála.
7. A változás valószínűségét több tényező határozza meg: a csoporttag változási motivációi, a csoportban elfoglalt helye, elfogadottsága, személyes stílusa, merevsége vagy rugalmassága.
8. Mivel a csoport többi tagja hasonló pozícióval rendelkezik, kicsi a kockázata az új viselkedés kipróbálásának, s így az egyén megtapasztalhatja annak ígéretességét, veszélytelenségét.
9. Végül az új, tanult viselkedést magával viszi kinti kapcsolataiba. Az újszerű megnyilvánulásokra a külső környezet is megváltozott, új módon reagál.

Ez a csoportülések folyamán rendszeresen ismétlődő adaptív spirál olyan mértékű önállóságot és hatékonyságot eredményez, hogy ennek következtében a személyiségben mélyreható, *egzisztenciális változások* történnek. Ennek az átalakulásnak lélektanilag lényeges mozzanatai jól tükröződnek a batesoni tanuláselméletben harmadik szintnek nevezett „személyiség tanulás” leírásában: ezen a szinten megtanuljuk felismerni és ellenőrzésünk alá vonni saját észlelési, jelentésértelmezési szokásainkat. Ebben az önalakító, nézőpont-változtató folyamatban jelentős dolgok történnek. Az „ilyen vagyok”-ként rögzült önképvonásaink megkérdőjeleződnek, feladjuk az eddig bizonyosnak látott valóság egyféle értelmzését. Ezzel a mozzanattal felelőssé válunk önmagunkért, saját nézőpontunkért és viselkedésünkért. E tanulás „varázslata” a mássá válás, az „új ember” katarzisa, amely a mítoszok és vallási hitrendszerek eleme, keresztyén hitünknek is fontos része. Ezáltal válunk képessé úgy tekinteni a világra, hogy az nem csupán saját jelentésértelmezésünk szerint érvényes. Ebben a felelős, saját élményben éljük meg, hogy miközben nem vagyunk sem aktív irányítók, sem passzív elszenvedők, „új rend kezd érvényre lépni bennünk” (Bateson). Eb-

²⁷ Yalom, Irving D.: *i. m.* 47–48. Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlődésben*, 216–217.

ben a harmadik típusú tanulásban határozható meg a saját élményt adó csoportos lélektani munka önismereti-önváltoztató-önalakító értéke.²⁸

3.1.5. *A lezárás*

A csoportfolyamat utolsó, ötödik szakasza a lezárás, befejezés. Bár sokan nem is említik ezt külön egységként,²⁹ Rudas János arra hívja fel a figyelmet, hogy a lezárás fontos és érzékeny folyamat. A legjobb előkészíteni ezt. A segített „gyászmunka”, egyfajta búcsúfolyamat könnyítheti az átlépést a „mintha” világból a valóságos világba. A csoport gyakran harcol a csoporttalál ellen, ám a tapasztalat szerint az élmény nem ismétlődik meg, a szálak megszakadnak.³⁰

Végül mutassunk rá arra is, hogy a csoport nemcsak szikár szerkezetként, merev struktúraként kényszeríti ki ezeket a hatásokat, illetve folyamatokat. Sokkal inkább hasonlít egy olyan *élő és nyitott rendszerre*, amely önmagától is reagál a különböző külső-belső hatásokra. A rendszerelmélet felismeréseit a csoportjelenségekre alkalmazva a kutatók a csoportok működésének következő *10 rendszertörvényét* állapították meg:

1. Az *egészségesség törvénye* szerint a rendszer minden eleme összefügg egymással. Bármelyik elem változása az összes többi változását is eredményezi.
2. Az *összegzés törvénye* azt mondja ki, hogy a csoport több mint a tagok összessége. A csoportfolyamatok során megélt együttes élmény nem egy az egyben a tagok tulajdonságaiból következnek.
3. A csoport önszabályozó működése a *visszacsatolás elve* alapján valósul meg. Az együttes maga képes érzékelni az indulati szintet, a konfliktusokat, és beindítja a feszültségoldó folyamatokat. Ha ennek az automatizmusnak nincsenek meg a feltételei, akkor a segítőnek az a feladata, hogy elhárítsa az akadályokat, és elősegítse a visszacsatolást.
4. A csoport fejlődése *ciklikus jellegű*. A jellegzetesen ismétlődő folyamatok alkotják a csoport sajátos történetét, amelynek ismerete szükséges ahhoz, hogy érthetővé váljanak az egyes csoportesemények.
5. Az *élő rendszerek nyitottak*, azaz szerves kapcsolatban állnak a környezetükkel. A határok átjárhatósága, nyitottsága vagy zártsága fontos szerepet kap a csoportokban.
6. A *negatív entrópia elve* szerint a csoport sokszor a hanyatlás, a felbomlás felé halad. A külső segítő, vezető elősegítheti a saját történet feldolgozását, a negatív folyamatok korrigálását.
7. A *differenciálódás és integrálódás törvénye* szerint a csoport fejlődésével egyre differenciáltabbá válik a munkamegosztás, a szerepek, a struktúra. Ah-

²⁸ Bagdy Emőke: *i. m.* 54–55.

²⁹ Szőnyi Gábor: *i. m.* 215–216.

³⁰ Rudas János: *i. m.* 150–151. Ebben a tekintetben az egyházi csoportoknak abban van óriási előnye, hogy a kicsoport felbomlásakor a gyülekezet, az egyház szélesebb közössége teremt lehetőséget a kapcsolatok továbbélésére.

hoz, hogy az egyensúly ne boruljon fel, integráló erőkre, szándéokra van szükség.

8. A *dinamikus egyensúly elve* szerint minden rendszer egyensúlyra törekszik, és pedig ahhoz hasonlóan, ahogyan egy folyó a változásai ellenére is ugyanaz a folyó marad. Ebből fakad az, hogy a csoport folyamataira irányuló külső beavatkozási szándék néha többet árt, mint használ.
9. Az *ekvifinalitás elve* azt jelenti, hogy ugyanannak az állapotnak az eléréséhez többféle út vezethet. A csoportok konfliktusai vagy sikerei sokféle előtörténetből következhetnek.
10. Az *önszerveződés elve* szerint a csoportok bizonyos körülmények között képesek megszervezni magukat, léteznek például vezető nélkül is eredményesen működő önszervező csoportok.³¹

Az eddigiekben a kiscsoportot inkább jelenségein, adottságain keresztül mutattuk be. A megfelelő feltételek biztosítása azonban különböző mértékben sikerülhet. Ebben az értelemben beszélhetünk a csoportmunka minőségét, hatékonyságát *befolyásoló tényezőkről*. A *csoporthelyzet* a csoportfolyamatok szabályozásában is szerepet játszik. Az ülésrendben a maguktól szinte azonnal kialakuló és megszilárduló „törzshelyek” a hangulat megnyugtatása irányában hatnak. Az ülésrendben végbemenő változások viszont a csoportthatás erősödését generálják. Jelentősége van annak, hogy ki hogyan helyezkedik el a vezetőhöz képest.³² A hallgatás, a csend, a használt nyelvezet, a hangerő, a hangszín, a metakommunikáció különböző csatornái a kialakult feszültség mértékének megfelelően fokozhatják vagy csökkenthetik a formatív hatás érvényesülését. A befolyásolásban kiemelt szerepet játszanak az intimitás, a nyilvánosság, a titok, a szégyen és a magánszféra kezelésének tényezői.³³

A csoportvezetők felelőssége, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjék a csoportfolyamatok aktuális alakulását, tendenciáit. Ennek megítéléshez, értékeléséhez – az egyes tagok mellett – a csoport egészének kapcsolati hálójára is figyelniük kell. A csoportvezetőknek ezért egyfajta „szociometriai szemüvegen” át kell rendszeresen felvételeket készítenie a csoport közösségi hálójának aktuális állapotáról,³⁴ és ezek alapján kell meghozniuk a szükséges döntéseket a megfelelő szabályozás, beavatkozás formájáról és mértékéről. A vezető sajátos módon éppen passzivitása révén hagyja érvényesülni a prestanciafeszültség önmagától gerjedő növekedését, és ezzel az interakciók „automatikus szabályozatlan” áradását. Ez az önműködő, önszabályozó folyamat az érzelmek erősödéséhez és az intimitás mélyüléséhez vezet. Minden egyéb moderáció, beavatkozás me-

³¹ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 30–32.

³² Mellette: támogató; szemben: ellentétes; oldalt: köztes pozíciót jelent. Szőnyi Gábor: *i. m.* 84–87.

³³ Uo. 89–97.

³⁴ Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata – szociometriai értelmezés*. Osiris, Budapest 32001, 152–187.

derbe tereli, visszafogja a csoporthatások magától felerősödő folyamatát. Adott esetben szükségessé válhat bizonyos technikák, módszerek segítségével a csoportfolyamatok intenzitásának növelése, erősítése vagy éppen ellenkezőleg, a felkorbácsolódott indulatok lecsendesítése.³⁵ A vezetők szabályozó, befolyásoló szerepét Klaus Antons a csoportműködés lényegét modellező háromdimenziós koncepciójában a *kint-bent*, *fent-lent* és a *közel-távol* relációi összefüggésébe állítja. Álláspontja szerint a vezetőnek úgy kell szabályoznia a csoportfolyamatok irányát, hogy folyamatosan figyelemmel kíséri ezeket a dimenziókat.³⁶

Irving D. Yalom 11 *hatótényezőt* emel ki, amelyek alapvetően segíthetik vagy éppen gátolhatják a csoportműködés eredményességét:

1. *Reménykeltés*. Reményt kelt egyrészt a gyógyulásba vetett általános hit és a meggyőződés a csoport hatékonyságáról; másrészt pedig az is, hogy a csoporttagok olyanokkal is találkoznak, akik a változásban náluk előbb járnak; ezek mellett pedig fontos tényező az is, hogy a terapeuta bízson magában, és reménykedjen csoportja sikerében.
2. *Egyetemesség*. Felszabadító megtapasztalni, hogy az emberi problémák összetettsége ellenére is vannak bennük közös nevezők. A csoporttagok gyorsan érzékelik ezeket a hasonlóságokat, megérzik, hogy nincsenek egyedül, ennek nyomán megosztják egymással gondolataikat, és a katarzist, illetve elfogadottság érzését élik át.
3. *Információátadás*. A páciensek informális úton vagy pszichoedukatív módszerek segítségével megismerik a pszichés működés egy részét. A szerzett ismeretek eloszlatják félelmeiket, jelentősen enyhítik a bizonytalanság érzését. A csoport tagjaitól származó közvetlen tanácsok a kölcsönös érdeklődés és az egymással való törődés tényét közvetítik.
4. *Altruizmus*. A csoport tagjai azzal is kapnak, hogy adhatnak. Ez növeli, javítja önértékelésüket, hogy van bennük valami, ami mások számára is értékes lehet.
5. *A primer családi csoport korrekatív felidézése*. A csoporttagok esélyt kapnak arra, hogy újra átéljék elsődleges családi kapcsolataik hiányosságait, lezáratlan, feldolgozatlan feszültségeit, s eközben felszínre kerüljenek az azokkal kapcsolatos gondok, valamint arra is, hogy bekövetkezzék a korrekció a korábbi szerepek átformálódásával.
6. *Szocializációs technikák fejlődése*. A csoport tapasztalt tagjai kifinomult szociális készségekre tesznek szert: ráhangolódnak a folyamatra, fogékonyak lesznek a többiek iránt, együttérzőkké válnak, és ezt ki is fejezik, kevésbé ítélik meg, konfliktusmegoldó módokat sajátítanak el.
7. *Utánzó viselkedés*. A csoport tagjai önmaguk megformálásához használják fel társaik és a terapeuta viselkedését. Az utánzó viselkedés hozzájárul ahhoz, hogy az egyén felszabadultan kísérletezzon egy új viselkedéssel, s ennek nyomán új viselkedésformák váljanak a sajátjává.

³⁵ Szőnyi Gábor: *i. m.* 104.

³⁶ Antons, Klaus: *i. m.* 193–224.

8. *Interperszonális tanulás.* A csoporttagok a visszajelzések tükrében figyelhetik meg saját viselkedésük hatásait a csoportban. Felismerik saját felelősségüket és lehetőségüket a változásra. A csoport védő közegében kipróbálhatják az új viselkedésformákat, majd átültethetik azokat a csoporton kívüli kapcsolataikba.
9. *Csoportkohézió.* A kohézió arra a ragaszkodásra utal, amit a tagok egymás iránt és a csoport iránt éreznek. A kohezív csoportra az jellemző, hogy a tagok készek jelentős kapcsolatokat kialakítani a csoportban, támogatják egymást, készek kifejezni és feltárni magukat, és tenni azért, hogy elfogadják egymást.
10. *Katarzisz.* Az érzelmek nyílt, intenzív kifejezése létfontosságú a terápiás folyamatban, amely e nélkül száraz beszélgetésgyakorlattá válna. Ám ez a tényező önmagában még nem elég a változáshoz, ugyanis mindig szorosan összefonódik más tényezőkkel.
11. *Egyszerűsített tényezők.* E tényezőkön az élet végső kérdéseivel való szembenézést, az ezzel járó érzelmeket és az ebből fakadó felelősséget kell értenünk.³⁷

Említsünk néhány példát a csoportmunka moderálásban alkalmazható és egyre változatosabb *módszertan* eszköztárából: terepasztalos játékok, nem verbális gyakorlatok, önismereti gyakorlatok; minilaboros bemelegítő technikák, jele-
netek feldolgozásával, észlelési gyakorlatok, videofelvétel készítése és azok elemzése a csoporthelyzetekről, pszichodráma, szociodráma, kreatív technikák mozgásos, zenei, kézműves jelleggel; SWOT-analízis, jövőkép megfogalmazása, ötletvihar szervezeti környezetben.³⁸

A kutatók tapasztalatai szerint a különböző módszerek alkalmazása kevésbé befolyásolja a csoportmunka hatékonyságát. Fontosabb tényező a vezető személy alkalmassága. A hatékonyságra és a csoportmunka jellegére (ezen kívül) jelentős befolyással vannak az *időfaktor* alapján megkülönböztethető csoporttípusok adottságai.

Az időtartam szerint az *együlési* vagy *keresztmetszeti csoport* a legrövidebb. Hasonlóan intenzívnek tekinthető az *ultrarövid csoport*, amely legfeljebb hat-nyolc ülésből áll. Itt csak a csoportfolyamat bevezető elemeinek megjelenésére lehet számítani, s ez az ízelítőszerű minták bemutatására alkalmas, és hangsúlyos benne a didaktikus elem.³⁹

A 8–26 ülés szám közötti, fél évnél nem hosszabban tartott programokat *rövid-csoport*oknak nevezik. Ezek keretében már van lehetőség túllépni az alakulás szakaszán, és ki lehet tűzni szerényebb lélektani, fejlesztési célok, illetve feladatok megvalósítását.⁴⁰

³⁷ Yalom, Irving D.: *i. m.* 17–27., 47–48., 66., 74. és 80–81.

³⁸ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben*, 218–233.

³⁹ Szőnyi Gábor: *i. m.* 123–125.

⁴⁰ Szőnyi Gábor: *i. m.* 125–126.

A hat hónapnál tovább tartó vagy 26 ülésnél többet tartalmazó *hosszú csoport* már folyamatfókuszú. Ennek keretében már ambiciózusabb eredmények, a hosszú távú személyiségformálódás elérése is lehetséges.

A zárt és nyitott, az időhatáros és a határidő nélküli verziók szintén formai eltéréseket mutatnak. A nyitott csoportok esetében beszélhetünk ezenkívül lassú és gyorsforgású módozatokról. A különbségek a csoportülések ritmusából is adódhatnak.⁴¹

Sajátos esetként tartják számon az úgynevezett maratonszöveget, amelynek során a résztvevők 13–25 órát vannak folyamatosan együtt, és ez az időkeret általában legalább egy éjszakát foglal magában.

További speciális verzió a blokkos forma, amely 3–5 hétvégét vagy 7–10 napos intenzív programot jelent. Ezek jellemzően képzési, továbbképzési programok, amelyeken már több kiscsoportos és nagycsoportos elem is megjelenik. Ezeket a komplex alkalmak keretében tárgyaljuk.⁴²

Az időfaktor szerint differenciált csoportok nemcsak hatékonyságuk mértékében, hanem jellegében is eltérnek. Egy 1986–1989 közötti magyarországi felmérés a következőket állapítja meg:

„A rövid csoportokban az újszerű nézetekkel való találkozás sokszor eredményez rövid távon emocionális és aktivitásbeli növekedést, de elbizonytalanodást is. Először az énkép, az önértékelés, a kapcsolati attitűdök és az érzelmetelibb viselkedés terén látunk változást. Bizonyos személyiségvonások [...] moderálásában [...] a tolerancia, a másik ember, »a másik oldal« nézetei iránti érzékenység növelésében a tréningek sikeresek voltak. [...] Hatásuk viszont kevésbé befolyásolta a tagok értékrendjét és a csoportmódszerrel kapcsolatos félelmeiket.”⁴³

A rövid csoportok tehát hatékonyan bizonyultak az énkép és az önértékelés átalakításában, ám a csoport befejeződése derékba kapja a módosulási folyamatot, ezért sok a visszarendeződés.

„Legtöbbször csak az utóhatás vizsgálatából látszik igazán, hogy a változás beérett, hogy ez a módszer is megérinti az egész személyiség- és vélekedérendszerét.”

„A hosszabb csoportok nyomán már a centrálisabb struktúrák és a viselkedés is jobban változhat.”⁴⁴

Az ilyen extenzív folyamatban erősödik a tagok magabiztossága, identitása. A hosszabb idő alatt van mód a félelmek átdolgozására, az attitűdök átformálódására, s magának a változásnak a kipróbálására.⁴⁵

⁴¹ Uo. 126–128.

⁴² Uo. 129–132.

⁴³ Barcy Magdolna: *A csoportok hatékonysága és a személyes változás. Személyiség- és készségfejlesztő csoportok összehasonlító vizsgálata*. Animula Kiadó, Budapest 1997, 1.

⁴⁴ Uo. 70.

⁴⁵ Barcy Magdolna: *A csoportok hatékonysága és a személyes változás. Személyiség- és készségfejlesztő csoportok összehasonlító vizsgálata*, 70.

3.2. Az egyházi, gyülekezeti kiscsoport

Első lépésben tisztáznunk kell, hogy milyen értelemben beszélhetünk csoportokról, csoportjelenségekről az egyházi közösségek kereteiben. A csoportdinamikában különbséget tesznek a társas, csoportszerű és a csoporthelyzetek között.⁴⁶ A csoport műfaját a társas formációk körében a kötetlen társas helyzet és az erősen kötött adottságokkal bíró, komplex szervezet közé teszik. A csoport tehát egy átmeneti időszakra érvényes, s így rituális jelleget hordozó és bizonyos kötöttségekkel bíró, szervezett együttlét (sorozat), amely számos kötetlen szabad, játékos elemet is hordoz magában. A csoportszerű jelenségek esetében nem érvényesül ilyen fokú komplexitás, de a történések megértésében a csoportdinamika szempontjai segítenek.⁴⁷

A gyülekezeti közösségek kötetlenebbek, „lazábbak” a csoportpszichológiában vagy szervezetfejlesztésben alkalmazott kiscsoportoknál,⁴⁸ de mint ilyen értelemben vett csoportszerű formációk, a csoportjelenségek gyakran intenzív módon érvényesülnek bennük. A sajátos, célorientált és egzisztenciálisan releváns tartalmi meghatározottság, a pneumatológiai, „transzcendens többlet” vagy a szélesebb perspektíva és a hosszabb távú lehetőségek tényezői révén csoportdinamikai jelentőségük gyakran túlmutat a pszichoterápiában vagy szervezetfejlesztésben alkalmazott modelleknél. Ezért elemzésünkben ezeknek minősítésére is a „csoport” terminológiát használjuk.

Az összevetéshez *teológiai* oldalról is szükséges tisztázni a megfelelő kritériumokat. A világi tudományok körében ritkán beszélnek a szekuláris analógiák háttérének vallási eredetéről, gyökereiről. Az egyházi és tágabb perspektívájú szemléletmód a felmerülő kérdések komplexebb, holisztikus megértésére segít. Ami pedig az egyetemes vallástörténeti kontextust illeti, szükséges érvényesíteni a krisztológiai szempontokat és a református teológiai sajátosságokat, és így lehet a továbbgondolni a modellek alkalmazását.

Először az úgynevezett beszélgetős bibliaóra mint általános egyházi kiscsoport-modell csoportdinamikai vonatkozásait fogjuk végiggondolni. Az összevetést a hasonlóságok, analogikus kapcsolódások számbavételével kezdjük.

3.2.1. *A beszélgetős bibliaóra*

Az elemzésünkben egységesen bibliaórának nevezett formának a közös beszélgetés lehetősége az egyik legfontosabb formai eleme. Ennek a jelentőségét először a történeti háttér felvázolásával érdemes érzékeltetni.

⁴⁶ Uo. 75.

⁴⁷ Vö. uo. 74.

⁴⁸ A hitélet világában az ún. „puha” tényezők sokkal szerényebb motivációs stabilitást eredményeznek az anyagi, gazdasági, politikai, jogi aspektusokat érvényesítő ún. „kemény” tényezők erős motivációival szemben. A kemény, illetve puha megkülönböztetés az ún. McKinsey-féle 7S szervezetiirányítási modelltől ered.

Az újszövetségi idők után az igei üzenet megértésére irányuló és a kognitív oldal jelentőségét magába foglaló *reflektív tevékenység* fokozatosan a hivatalos egyházi személyzet, illetve vezetés privilégiuma, „monopóliuma” lett. Az Ige üzenetére néző reflexió szélesebb körű kiterjesztésének igénye és törekvése a reformáció idején jelenik meg újra. Bár ez a szándék igen nemes és dicséretes volt, a kezdetek után még jó ideig csak az előkelők, a módosabbak kiváltsága maradt. Ennek oka a közoktatás hiánya, az írástudatlanság magas foka volt. Bár a reformáció óriási erőfeszítéseket tett és jelentős eredményeket ért el az iskoláztatás kiterjesztése terén, a további katolikus, majd állami erőfeszítésekkel együtt is az írástudatlanság csökkentése, felszámolása még a 20. században is fontos közfeladat volt.

A Biblia tanulmányozásának elterjedése, az Ige üzenetének reflektív feldolgozása elsősorban a polgárosodásban előljáró protestáns országokban járt élen. Formailag a bibliaóra-típusú alkalmak eredetét a már újprotestáns vonalnak minősített angolszász megújulási, ébredési mozgalmak körében kell keresnünk. A kisebb közösségekben gyakorolt formák a korabeli brit egyházi kontextusban, a low-church irányzat keretében nyernek jelentőséget. Az intenzív lelki, spirituális tevékenységet megvalósító kegyességi modellben központi szerepet játszottak az Írás tanulmányozása céljából tartott kiscsoportos összejövetelek. A legkorábbi ilyen vonal a puritán mozgalom volt, s ez a modell később a metodista, a baptista ébredési hullámokban hagyományozódott tovább. A német (kontinentális) protestantizmusban a pietizmus képviselt hasonló koncepciót. A modern újprotestáns felekezetek (karizmatikusok, millenaristák) számára ezek a formák kegyességi gyakorlatuk természetes, elengedhetetlen részét képezik. Magyar viszonylatban – eltekintve Szikszai György keresztyéni tanításaitól – inkább csak a 20. század fordulóján ideérkező, majd az egyesületi és belmisszióban kibontakozó kegyességben vált szélesebb gyakorlattá. A történeti áttekintés alapján tehát a kiscsoportos bibliaórai formát olyan értelemben tekinthetjük a reformáció (közvetlen) örökségének, hogy bár a reformátorok szándéka az Ige széles körben való tanulmányozására egyértelmű volt, ennek gyakorlati megvalósulása csak fokozatosan és évszázadok múlva teljesedhetett ki.

A kegyességi gyakorlat kognitív, reflektív hangsúlyt hordozó formái tehát eredeti *reformátori hagyomány*nak tekinthetők. Csoportdinamikai szempontból a kiscsoportos adottságok optimális keretet nyújtanak a hittartalmak reflektív, beszélgetős feldolgozására, személyes lelki kérdések feltárására, megbeszélésére. A bibliaórai forma kognitív adottságai nemcsak reformátori örökségünkkel köthetők össze, hanem elengedhetetlen kritériuma egy 21. századi viszonyok között is életképes hitgyakorlatnak.

A bibliaóra csoportdinamikailag releváns adottsága az is, hogy kiváló lehetőséget nyújt a lélektani, mentálhigiénés, vagyis *lelkigondozói* dimenziók és potenciálok érvényesítésére. Csoportdinamikai megközelítésben a csoportfolyamatokat tudatos és tervezett módon helyezik a lélektani háttérfolyamatok összefüggésibe. A bibliaórák esetei abban különböznek ettől, hogy bár gyakran érvényesül

valamiféle spirituális, lelkigondozói szándék vagy hatás, ennek tudatosan kontrollált, szakmailag reflektált gyakorlata meglehetősen ritkának tekinthető. Ennek következménye nemcsak a formában rejlő potenciálok kihasználásnak alacsony foka, hanem számos ide kapcsolódó probléma kezelésének hiánya. Az egyik ilyen kritikus dolog az intimitás kezelése. Ide vezethető vissza a beszélgetéses formával kapcsolatos nehézségek jó része. Ez abban jelenik meg konkrétan, hogy a bibliaórákon gondként merül fel, hogy sokan nem mernek megszólalni. A másik kritikus pont pedig az, amikor széles körben elterjed, „híre megy” annak, amit valaki bizalmas körben mondott el. A probléma két oldala nyilván összefügg. Orvoslása szintén a bizalmas, diplomatikus és érett információkezelés kultúrájának elterjesztésével lehetséges. A gyakorlatban ez úgy érvényesül, hogy ez a forma jellegzetesen az anonimitás adottságaival bíró városias környezetben bizonyul működésképesnek, míg a megvalósítása a kollektív jelenségekben gazdag vidéki, falusi területeken szinte lehetetlennek tűnik. Ugyanis a „falu szája” mindent a nyilvánosság elé visz.

Bár csoportvezetés-technikai problémaként értelmezhető, a „sokat beszélők” eseteit mégis érdemes a lelkigondozói óvatosság hozzáállásával kezelni. A csoportok gyakorlatában számolni kell azzal, hogy vannak domináns személyiségek, akik valamilyen oknál fogva könnyebben, szívesebben szólalnak meg. Ha ilyenkor a csoport nem szabályoz magától, a csoportvezetőre hárul az a feladat, hogy megfelelő módszerek, megegyezések stb. segítségével arányos irányba terelje a megszólalás mértékét. Hasonló a helyzet a konfliktusok esetében is. Egy beindítandó csoport működését akár kívülről behozott vagy belül kialakuló személyes nézeteltérések hiúsíthatják meg. A csoportfolyamatok természetéből adódóan a mélyebb, intenzívebb kommunikáció, a személyes interakciók a különböző nézetek ütközéséhez vezetnek. Ezeknek megelőzésében, feloldásában fontos szerepe van a megfelelő konfliktuskezelési és kommunikációs technikáknak. Az őszinte, egyenes beszédkultúra megteremtésével párhuzamosan szükség van még a tudatosan reflektált formájú problémamegoldási eljárások, minták tanítására és elsajátíttatására. Az ilyen típusú mintaadásnak az a célja, hogy kialakítsa a *konszenzusképes dialóguskultúrát*. Az egyházi közösségek számára ajándék az, hogy a Krisztus szeretetéből fakadó megbocsátás és elfogadás különleges spirituális forrásmezőt kínálnak ehhez.

A lelki, hitéleti munka keretében szintén pasztorálpszichológiai kérdés a személyiség, a személyes szabadság tiszteletben tartásának kérdése. A vallások tanításainak elsajátítása minden esetben együtt jár egyfajta szemlélet- vagy értékváltással. A korábbi gondolkodás, szemlélet és értékvilág kisebb vagy nagyobb részének módosulása elengedhetetlen része a keresztyén hittel való azonosulás folyamatának is. Amit a csoportdinamika nyelvén a korábbi értékek, viselkedésmódok és minták egzisztenciális mértékű megváltoztatásának neveznek, azt a Szentírás a *megtérés* fogalmával foglalja össze, amely az óember bűn-

bánat formájában történő megtagadása, elfordulás az Istennel szembeni engedtlenségtől, a bűntől meghatározott életmódtól.⁴⁹

Nem mindegy azonban, hogy ez a folyamat milyen lélektani következménnyel jár és milyen mentális, pszichikai úton megy végbe. A kiscsoportos adottságok ugyanis igen alkalmasak a személyiségformálásra, de ezzel az adottságokkal nemcsak élni, hanem visszaélni is lehet. Ugyanis a nagyon domináns, autoriter, tekintélyelvű attitűd intenzív pszichikai nyomás kifejtésére is használható. Ilyenkor az erős pszichikai eszközök, megrendítő történetek, a mély személyes példák az összeomlás jellegű „katarzis” állapotáig jutathatják el a csoport tagjait. Viszont sok esetben a hitbeli identitás olyan mentális válságállapothoz kötődik, és rögzül, amelyet mentálhigiénés szempontból nem lehet normálisnak, hosszú távon tarthatónak tekinteni. Szükség van tehát a személyiségváltozás spirituális dimenziókat is magába foglaló és a személyiség koherenciáját, mentális épségét is megóvó, tiszteletben tartó gyakorlatának kialakítására. Az ezt elősegítő módszerek körültekintő kidolgozása és strukturális formában érvényesülő alkalmazása kiemelkedő jelentőséggel bír az *egészséges hitbeli identitás* formálása és a gyülekezetépítés szempontjából. Ennek mélylélektani alapjairól Süle Ferenc ír részletesen a *Valláspatológia* című munkájában.⁵⁰

A kiscsoport munkának tehát kulcstényezője, meghatározó célja a személyiségformálás bizonyos formája és mértéke. Az egyház szolgálatában is központi jelentőségű, hogy megtörténjen az értékvilág, a magatartás, a viselkedés módosulása, vagyis végső soron a személyiségváltozás. Ennek a hitgyakorlatba való bekapcsolódás alkalmi során és a megfelelő hitbeli tartalommal való azonosulás által kell végbemennie. Az egyháztörténelemben nagyon különböző modelleket találunk arra, hogy ezt az eseményt mikor, milyen formában tekintették megfelelőnek, és milyen formát rendszeresítettek ennek gyakorlataként. Valószínű, hogy az őskeresztyének idejében személyes vagy családi, háznépet érintő megtérések történtek. A középkori egyház kialakulása idején nem voltak ritkák az olykor erőszakkal kieszközölt kollektív megtérések, megkereszteltetések. Az ortodox egyházakban a keresztség alkalmát tekintik a megtérés eseményének. A római katolikus egyházban a keresztelés - első áldozás - bérálás rendszere nyújtja a személyiségformálódás intézményesített kereteit. A történelmi protestáns gyakorlatban a keresztelés-konfirmáció formáit alkalmazzuk. Az új-protestáns felekezetek a megtérés-bemerítés modelljét tekintik hitelesnek. Ezen kívül a személyes hitélmények számtalan esetet, helyzetet felsorakoztatva egészítik ki a hivatalos keretek palettáját. A modern korszak egyedi történetei között például gyakran jelenik meg valamilyen személyes megrázkódtatás, krízis, válság (gyász, betegség, baleset stb.) mint primer kezdőlökés, intenzív mo-

⁴⁹ Pál apostol szavaival: *vessétek le a régi élet szerint való ömbert, ...újuljatok meg lelketekben és elmétekben, öltsetek fel az új embert* (Ef 4,22–24). ...*levetkőztétek a régi embert cselekedeteivel együtt, és felöltöztétek az új embert* (Kol 3,9–10; ld. még Róm 6,1–11).

⁵⁰ Süle Ferenc: *Valláspatológia. A vallási és kórlélektani folyamatok keveredésének mélylélektani vizsgálata*. Gyúró Art-Press, Szokolya, 1997, 189–226.

tíváció. Ilyenkor a hivatalos egyházi keretek a megélt, mély egzisztenciális élményhez képest már csak formáságnak tűnnek.

A különböző modellek sokszínűségében református teológiai és missziológiai kritériumaink és a csoportdinamika szempontjai nyújthatnak további támpontokat a formai kérdések terén. Amint láthattuk, a református kognitív prioritást magában foglaló, egzisztenciális átrendeződés szempontjából csoportdinamikailag a kiscsoport bizonyult a legmegfelelőbb formának. Továbbá tisztáztuk azt is, hogy a hitéleti téren történő spirituális személyiségformálódás megfeleltethető a csoportmunkában tapasztalt (hasznos) jelenségeknek. Ezért a *pasztorálpszichológiailag* személyiségváltozásként leírható megtérés legalkalmasabb keretének a kiscsoportos jellegzetességeket hordozó beszélgetős bibliaórai formákat tekinthetjük. Vagyis arra jutottunk, hogy az egyházi, lelki életben tapasztalt megtérésnek csoportdinamikailag az intim, tapintatos, védett, biztonságos keret, pszichikai tér bizonyul a legmegfelelőbbnek.

Párhuzamként mutathatunk rá arra, hogy amit a csoportdinamika *egzisztenciális* kérdéseknek vagy *katartikus* élményeknek nevez, azokat a hitéleti gyakorlatban az *újászületés*, az új ember megszületése⁵¹ bibliai szimbólumaival írjuk körül. Itt azonban arra a különbségre is fel kell hívni a figyelmet, hogy amit a csoportdinamika mélylélektani szempontból a pszichikai folyamatok törvényszerű következményeinek tekint, azt mi teológiailag a transzcendens valóság megnyilvánulásának, vagyis a Szentlélek emberi pszichét megérintő munkájaként értékeljük.

Ha szem előtt tartjuk a rövid és a hosszú csoport csoportdinamikai hatékonysága közötti különbségeket, akkor a spirituális személyiségformálódás tekintetében a blokkos formának tekinthető, rövid egyházi programok (konferenciák, csendeshetek stb.) hatását mentálisan az erős érzelmi érintettségnek és az aktivitásbeli növekedésnek minősíthetjük. Ehhez képest a hosszú csoportoknak megfelelő és folyamatosan tartott beszélgetős bibliaórák esetében pasztorálpszichológiailag a személyiség mélyebb struktúráiban történő változásokra, vagyis az értékrendszerben és a viselkedésben bekövetkező tartós változásokra is számíthatunk. Gyülekezetépítési oldalról ez azt jelenti, hogy a rövidebb, intenzív programoktól elsősorban a fogékonyság, a motiváció megszületését várhatjuk. A folyamatos hosszú távú foglalkozások keretében pedig jobb eséllyel számíthatunk a személyiség mélyreható változására, a kitaró odaszántság megszilárdulására.

Szoros párhuzamosság mutatható ki a csoportmunkában *csoportkohézió*ként, csoportidentitásként, mi-tudatként minősített jelenség, és a hitéleti gyakorlatban közösségi, testvéri megnevezésekkel leírt *koinónia* tapasztalatai között. A csoportdinamikában megtapasztalható és nehezen megmagyarázható közösségi identitást a rendszerelmélet⁵² segítségével próbálják értelmezni.⁵³ Az olyan rendszer-

⁵¹ Jézus így válaszolt: „Bizony, bizony, mondom néked: ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.” (Jn 3,3)

⁵² Barcy Magdolna: *A csoportok hatékonysága és a személyes változás. Személyiség- és készségfejlesztő csoportok összehasonlító vizsgálata*, 29.

törvények, mint az *egészségeség*, az *összegzés*, a *visszacsatolás*, az *ön szerveződés*, a *dinamikus egyensúly* elve⁵⁴ teológiailag, ekkleziológiailag jól összeegyeztethetők a *Krisztus-test* mint élő organizmus bibliai képével. A spirituális életben a közösségi összetartozás ehhez hasonló tapasztalatai jól megfeleltethetők annak a lelki egységnek, amely a Krisztus-test tagjainak összetartozásaként, a Lélek által munkált ajándékaként értelmezhető az egyházban.⁵⁵ A közös imádság így lehet az egyházi csoportkohézió megélésének, megtapasztalásának különleges lehetősége és formája. Ehhez hasonlóan a csoportszemléletben *altruizmus*nak nevezett attitűd, az egyházban a testvérszeretéből fakadó megnyilvánulásoknak felel meg. Ha a résztvevő megtapasztalja az igazi egyházi csoportkohéziót, a koinónia megélését, azt érzi, hogy hitbeli ismeretekben gyarapodhatott, ezek fényében jobban megismerhette önmagát, segítséget kapott személyisége pozitív irányú formálódásához, illetve megtapasztalhatta, hogy fontos ebben a közösségben, odafigyelnek rá, meghallgatják őt; megélhette, hogy befogadták, s ezért odatartozónak érezhette magát. Az ilyen tapasztalatok teológiailag az Isten országa előízének, előlegének „utolsó előtti” (penultima) jelei.

A párhuzamosságok között érdemes megemlíteni a *negatív entrópia* elvét, amely teológiailag a bűn realitása komolyan vételésben ölt testet. Az *élő rendszerek nyitottságának* tapasztalata egybecseng az egyház társadalmi nyitottságra, valamint missziói felelősségre irányuló elkötelezettségének teológiai szempontjaival. A *differenciálódás és integrálódás* törvénye újabb érvekkel támasztja alá azt a gyülekezetépítési meggyőződést, hogy a gyülekezeti alkalmak komplex rendszerében a kiscsoportos típusú alkalmak bővülése magával vonja az istentisztelet szerepének fokozódását a gyülekezeti közösség egészének integrációjában.

A párhuzamoknak egy olyan kapcsolódási pontja is van, amely a gyülekezeti gyakorlatban kevésbé érzékelt és figyelembe vett szempontra hívja fel a figyelmet. A csoportdinamikában a csoportműködést folyamatosan változó karakterű eseménysorként írják le. Amint láthattuk, a csoport működésének jelenségei egy hozzávetőlegesen belátható, feltételezhető pályáiv mentén haladnak végig a folyamat szakaszaiban. Ez a *dinamikai ív* figyelmen kívül marad a gyülekezeti gyakorlatban megvalósuló kiscsoportos bibliaórák esetében. Többnyire nem számolnak azzal, hogy a megfelelő működés akkor várható, ha a csoport történéseiben folyamatos változás megy végbe. Az eseménysor elemei, amelyek di-

⁵³ Foulkes mezőelméletének megközelítése alapján pl. megfigyelték, hogy többek „áttételes érzésekkel” jönnek a csoportokba. Olyanokat keresnek, akikre ezek „rávetíthetők”. „Többek ilyen törekvése hoz létre egy új, dinamikus mezőt, ahol az egyes emberek belső történései, élet-története a többi emberhez fűződő viszonyban jelenik meg. A tagokat sok realitáselem is ösz-szeköti, így keveredik az áttét és a valóság, aminek következtében a csoport tagjai *szimbolikus kapcsolatba* kerülnek egymással.” Hidas György – Lust Iván: A csoport-pszichoterápiás folyamat hatótényezői. In: Hidas György (szerk.): *A csoport-pszichoterápia elméleti és gyakorlati kérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984, 125–183. Idézi: Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben*, 32.

⁵⁴ Uo. 30–32.

⁵⁵ *Egy a test, és egy a Lélek, ... egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.* (Ef 4,4–5)

namikusan épülnek egymásra a kialakulástól a kiteljesedésig, egyfajta katarziszig eljutó, majd lezáruló ívben követik egymást. Ha sikerül a beszélgetős forma kialakítása, akkor az a legtöbb esetben rögzülő, lezáródó összetételű és fixálódott formájú, s nem ritkán zárt csoporttá válik. Ennek okát nagy valószínűséggel a dinamikai szempont figyelmen kívül hagyásában kell keresnünk. A csoportformák szempontjából alapmodellként szolgáló családi rendszerben jellemzően a gyerekek növekedésének különböző fázisai teremtik meg a csoport folyamatát követő dinamikus változatosságot. A csoportterápiás, önismereti vagy szervezettefejlesztési formák esetében a csoportfolyamat változatosságának dinamikus íve az időhatárosság vagy a célorientáltság hatására bontakozik ki valamilyen mértékig. A gyülekezeti gyakorlatban ez leginkább az úgynevezett tematikus kurzusok esetében valósul meg, amelyek meghatározott, előre tisztázott időkeretben zajlanak. A dinamikai hatás az ifjúsági csoportok esetében is érvényesül valamilyen mértékben, mégpedig az életkori változás következtében. Az időfaktorból fakadó dinamikai hatás a kismama és baba-mama típusú alkalmak esetében is érvényesül. A dinamikai szempont figyelembevétele, érvényesítése a többi, elsősorban felnőtt kiscsoport-formáció esetében is javítaná a csoportmunka hatékonyságának, dinamizáló hatásfokának mértékét, sőt arra is felhívja a figyelmet, hogy a nagycsoportos kontextusban több teret kellene biztosítani a tematikus prédikációsorozatokat.

Már szóltunk arról, hogy a csoportthatás megjelenésének feltételeként és annak javítása érdekében egyaránt fontos tényező a megfelelő csoporthelyzet kialakítása. A gyülekezeti kiscsoportok esetében gyakran kritikus kérdés az alkalmas tér, vagyis helyiség biztosítása. A régi egyházi gyakorlatban nem merült fel ilyen szempont az épületek kialakítása során. A szokásos modellben a gyakran egyetlen helyiségből álló, legfeljebb előtérrel, cinteremmel kiegészített templom mellett csak a parókia, a lelkészlakás kialakítását érezték szükségesnek. Egyes helyeken voltak iskolaépületek, de ezeket többnyire államosították, egyházi tulajdonba pedig nem mindegyik került vissza, és nem minden esetben álltak a templom közelében. Az épületek terén a városi gyülekezetek voltak jobb helyzetben, ahol a nagyobb templomterek téli fűtésének lehetetlensége miatt volt igény a kisebb méretű gyülekezeti termek építésére. Ezekben már ki lehetett alakítani kisebb egységeket is a közös nagy helyiség mellett, illetve bizonyos átalakítással, bővítéssel könnyebben nyílik lehetőség erre. Mindenesetre fontos kritérium az elkülöníthetőség, a zavartalan és megfelelően temperált, télen fűtött tér biztosítása.

A kellő méretű helyiségben további szempont a tér megfelelő elrendezése. Csoportdinamikai szempontból az szükséges, hogy a gyülekezeti tagok körbeüljenek, lehetőség szerint egy minimális komfortfokozatot biztosító, például támlás székeken. A csoport jellegének, céljának függvényében érdemes mérlegelni egy középen elhelyezett asztal alkalmazását. A nagyobb étkezőasztal egyfajta „személyiségvédelmi” funkciót lát el, mert körülötte diszkrétebben érzik magukat a résztvevők. Ezenkívül a segédanyagok használatához is szükség le-

het rá. A legnyíltabb és legközvetlenebb elrendezés az üres kör, köztes megoldásként egy kisebb dohányzóasztallal középen.

Gyülekezeti kiscsoportok esetében érdemes arra is figyelni, hogy a *kör alakú szakrális tér* a hitgyakorlat jellegzetes ősi karakterét képviseli. A (tábor)tűz köré összegyűlő csoport sajátos légköre erősíti a spirituális érzékenységet, motiválja a mély egzisztenciális kérdések felmerülését, és bizonyos mértékben a mélylélektani ősképek, archetípusok felidézését segíti elő. A tűz szimbólumát egyszerűbb formában egy vagy több, középen elhelyezett gyertya is megjelenítheti.

Az egyházi kiscsoportok típusainak számbavétele során ide sorolhatunk minden olyan közös együttlétet, amely a létszámkeretnek megfelel, és valamilyen formában a megnyilvánulás, hozzászólás a csoporttagok számára a beszélgetés lehetőségét biztosítja. Ezeknek fókuszja többnyire tematikusan is meghatározható. A legtöbb esetben a tartalmi elem a Szentírás egy-egy szakasza vagy üzenetének, mondanivalójának valamely részlete. A beszélgetés a tematikus bevezetéshez kapcsolódik, az interakció az abból fakadó kérdések nyomán indul meg, és a témára való reflexióként értelmezhető. Vagyis az egyházi kiscsoport egyik tipikus jellegzetessége a *tartalomorientált* felépítés. A kialakuló beszélgetés azonban a legtöbb esetben nem marad meg a tárgyilagos, objektív vélemény és eszmecsere szintjén. Az álláspontok a legtöbb esetben a személyes vonatkozásokkal együtt és a kapcsolódást természetesnek tekintve fogalmazódnak meg.

Református megközelítésben az Igével való foglalkozás egyik célja az, hogy megvizsgáljuk magunkat Isten Igéjének fényében, tükrében. Ebből adódóan az egyházi kiscsoportok második jellegzetes tulajdonságaként az *önismereti* jelleget emelhetjük ki. A beszélgetős bibliaórák tehát jellegzetesen igei tematika által meghatározott, önismereti jellegű kiscsoportos foglalkozások.

Meg kell említenünk még a *cél-*, illetve *feladatorientált* szakmai, munkatársi, dolgozói megbeszéléseket. Ezek inkább speciális esetekben, intézményi keretekben vagy nagyobb gyülekezetek munkatársi csoportjainak körében fordulnak elő. Bizonyos szempontból ide sorolhatók a hivatalos alkalmak, presbiteri gyűlések is, amennyiben valamilyen tartalmi dialógus, tematikus megbeszélés is része a döntéshozatal folyamatának.

A bibliaóra-típusú alkalmakat a résztvevők korosztályi besorolása és érdeklődési köre szerint érdemes számba venni. A gyerekek számára tartott alkalmak körében a *hittanórák* jöhetnek számításba. Azonban ezeknek didaktikus felépítése, a csoportvezető megkérdőjelezhetetlenül domináns szerepe, jellegzetes tantermi elrendezése és sok esetben még a magasabb létszám adottságai kevésbé engednek lehetőséget csoportdinamikai jelenségek érvényesülésének. Ennek ellenére, a hittanóra is élményszerű, beszélgetést, intenzív reflexiókat tartalmazó, és a szemlélet- és személyiség-formálásban, a közösséghez tartozás erősítésében érzékelhető hatást kiváltó alkalom lehet. Az iskolai hittanórával szemben ennek esélyét a gyülekezeti csoportok jobban magukban hordozzák. Külön említést érdemelnek a konfirmációi csoportok, amelyek a hittanórák világa és az ifjúsági közösségek között átvezető, áthidaló szerepet hivatottak betölteni.

Mindkettő egyébként a maga nemében a gyülekezeti integráltság egyfajta speciális „előszobájá”-nak is tekinthető.

A gyülekezeti élet leginkább közismert kiscsoportjai az *ifjúsági bibliaórák*, bibliakörök, röviden: ifik. A korosztályi tulajdonságokból jól adódik a (kortárs) közösségi odatartozásra, a reflektív beszélgetés iránti igény, valamint az egzisztenciális kérdések és emocionális hatások iránti fogékonyság. A kritikus kérdés általában a megfelelő bizalmi viszonyt kialakítani képes vezető biztosítása. Ha ez sikerül, akkor az ifjúsági bibliakörök a leghatékonyabban működő gyülekezeti kiscsoportok közé számolhatók.

A *felnőtt csoportok* körében a legelterjedtebbek a gyülekezeti helyiségekben tartott hétközi bibliaórák. Amennyiben ezeket nem istentiszteleti formában tartják, hanem körben ülős, beszélgetős alkalmak, akkor számíthatunk a csoportjelenségek megjelenésére. Az érintettek köre a legtöbb esetben „általános”, vagyis speciális meghatározás nélkül mindenkit várnak. A gyakorlatban ez az aktívabb tagokra szűkül, közöttük is azok készek elmenni ezekre az alkalmakra, akik nyitottak erre a formára, a közös beszélgetésre. Itt az érintettek körének meghatározatlansága is hozzájárul ahhoz a problematikához, amit az intimitás kapcsán már említettünk. Ebben a formában nehezebb kialakítani azt a bizalmi kört, akik között kialakulhat a belső kérdések őszinte megosztásának gyakorlata. Ha sikerül is kialakítani ezt a kört, fennáll az a veszély, hogy a „bibliaórák” köre elkülönülő, a gyülekezet egészéből kiemelkedő, egy idő után egészségtelenül zárttá váló, elit hívő csoport lesz. Ez abból is ered, hogy ha nincsen olyan természetes, „legitim” adottság (életkor, érdeklődés, közösségi funkció), amely elhatárolja, megkülönbözteti a gyülekezet belső kisebb csoportjait, akkor ez a szubjektív elkülönülés, a „klikkesedés” negatív mintájává válhat. Ha az elhatárolódásnak nincsenek mindenki számára elfogadható keretei, akkor nagy a veszélye annak, hogy a csoport nem lesz képes egészséges kapcsolatot fenntartani a közösség egészével.

Az érintettek köre általános meghatározottságánál jobb, ha konkrét célcsoportok, a gyülekezet sajátos rétegei jelennek meg az egyes „rétegcsoporthoz” lehetséges tagjaiként, megszólítottjaiként. Rétegeket lehet képezni:

1. funkcionális szempontok szerint: presbiterek, munkatársak, alkalmazottak, hitoktatás-, szociális gondozók;
2. tartalmi orientáció, érdeklődés szerint: előadás-sorozat, képzés, filmklub, kézimunkacsoport; ezek között érdemes kiemelni a keresztyén hit alaptanítását felkínáló „bevezető” kurzusokat: bibliaiskola, felnőtt konfirmációs, alfa csoport, keresztkérdések, „református cursillo”;
3. életkor szerint: ifik, 30-asok, 40-esek, nyugdíjasok körei;
4. külön esetként az úgynevezett házi bibliakörök, amelyekben a lakóhely, a szomszédsági viszonyok is szerepet játszhatnak.

3.3. A nagycsoportos kontextus

A nagycsoport méretei 40-től akár több száz főig terjednek. Fontos szempont, hogy a nagycsoport alcsoportokból épül fel. Az egyén itt egy csoport, tágabb értelemben pedig egy kultúra képviselője. Itt a kapcsolódások jellemzően nem egyéni, hanem kollektív szinten érvényesülnek. Ezért az alcsoportok hiánya destruktív jelenség, vagyis gondot jelent. Nem egészséges, ha a nagycsoport nem tagolódik kisebb egységekre. A csoportdinamika gyakorlatában lényegében nem is beszélnek olyan formációkról, amelyekben nem lennének alcsoportok. A közösségi integráció lépcsői, fokozatai jelen vannak abban is, hogy megközelítésükben a nagycsoport mint műfaj nem létezik szervezeten kívül. A vizsgálódások körébe vont esetek tapasztalatainak tükrében a nagycsoportnak az a funkciója, hogy az adott szervezet egész közösségének közös fóruma legyen.⁵⁶ Ebből adódóan a csoportba kerülés jellemzően szervezetbe tagolódás útján, vagyis kollektíven történik. A résztvevők köre inkább csak elvileg meghatározott. A csoporttagokban lezajló belső folyamatok egyénileg már nem követhetők a vezetők számára. Az áttekinthetőség töredékes, korlátozott. Az egyén csak az alcsoportok szintjén tartható számon. A tematikát a társadalmi, kollektív ügyek jellemzik.

A nagycsoport közege nem kedvező az intimitás számára. Ha nem alakul ki, vagy nem tisztázódik, hogy az egyén valamely alcsoporthoz, kiscsoporthoz tartozik, akkor itt az egyén önmagában idegenként érzi magát. Identitása fenyegetett, a tömeg elragadja, összezavarja. Nincs megfelelő idő az egyént érő hatások realitás-tartalmának, benyomásai valóságosságának tudatos reflexív ellenőrzésére, kontrolljára, sem identitása erősítésére. Freud szerint az egyén eltűnik a tömegben, könnyebbé válik az érzelmek kiengedése. Az öröme előtérbe, a realitáselv háttérbe szorul. A többiekkel való érzelmi összeolvadásban az ember elsodródik. A tudattalan szerepe nő, a megértés pedig mindig töredékes marad. A nagycsoportban a résztvevők azt tapasztalják, hogy minden értelmezés csupán igazságtöredék. Ez a közeg regresszíven hat a viselkedésre. Visszaveti a kreativitást, elbutít, dramatizálásra készíti. A vezetőkkel szemben az átláthatóság, az áttekinthetőség elvárása erősödik meg. Ebből fejlődik tovább a karizmatikus vezetői szerepelvárás.⁵⁷

A csoportdinamikában a nagycsoportos foglalkozások a ritkábban használt formák közé tartoznak. Önálló alkalmazásukat értelmetlennek tekintik. Csak valamilyen rendszer részeként tartják elképzelhetőnek. Többnyire szervezetek programjaiként vagy kiscsoportos munkával kombinált formákban fordulnak elő.⁵⁸

⁵⁶ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben*, 172.

⁵⁷ Szőnyi Gábor: *i. m.* 108–109. és 112.

⁵⁸ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben*, 168. és 172. Szőnyi Gábor: *i. m.* 47–48., 55–59. és 116.

A nagycsoportos jelenségek vizsgálatának kulcsszavai a következők: felelőség, vezetés, hatalom. A vizsgálódás kiemelt figyelmet szentel az irracionális folyamatok tanulmányozásának,⁵⁹ s a nagycsoportot a társadalmi jelenségek elemzésének kísérleti terepeként, laborjaként kezelik, és a *makrotársadalmi folyamatok* tükröződése szempontjából tartják fontosnak.⁶⁰ Az elemzések többsége nyilvánvalóan negatív jelenségeket tár fel értékelésük szempontjából. Érthető történelmi okokból kifolyólag bizalmatlansággal tekintenek mindenféle kollektív jelenségre. A kutatás megközelítésének hátterében tehát az a szemlélet húzódik, hogy a cél a nagycsoportban működő negatív jelenségek, hatások csökkentése, moderálása, megelőzése. A normális kommunikáció nem lehetetlen a nagycsoportban, csak jelentős erőfeszítést igényel. A nagycsoport ezért e lehetőség kísérleti terepeként értelmezhető. A kommunikáció strukturális paradoxonára (több kapcsolat és kevesebb idő) például különféle megoldási kísérletek születnek.⁶¹

3.3.1. *Az istentiszteletek mint gyülekezeti nagycsoportok*

Első lépésként azt szükséges tisztáznunk, hogy a legfontosabb egyházi közösségi eseményeket, az *istentiszteleteket* milyen értelemben tekinthetjük nagycsoportnak. A csoportméret és a rendszeres összejövétel terén nincs gond. Az esemény struktúrája, interakciós vetülete, a „csoportvezető” egyoldalú dominanciája azonban messze áll a csoportdinamikai gyakorlatban megvalósuló helyzetektől. A szakirodalmi szempontok szerint ezért legfeljebb csak nagycsoport-szerű eseményekről, jelenségekről szabadna beszélnünk.

Az istentiszteletnek mint egyházi nagycsoportnak nyilvánvalóan lazábbak a keretei. A szervezeti kötöttség sokkal szabadabban értelmezhető. Az egyháztagoknak elvileg kötelezettségük az istentiszteletek látogatása, de a gyakorlatban ezt sem ellenőrizni, sem hatalmi úton vagy jogi formában kieszközölni, sem szankcionálni nem lehet, és nem is célszerű. Az egyháztörténet hagyományai visszanyúlnak olyan időkre, amikor érvényesíteni lehetett ezeket. Ezt a helyzetet idézik az egyházi intézmények keretében tartott „kötelező” istentiszteletek. A modern társadalomban, ahol megváltozott az egyház közjogi helyzete, ez már nem tartható fenn. A hagyományok emléke, a társas kapcsolatokra irányuló szükségletek, valamint a tudatosan bekapcsolódók személyes elkötelezettsége teremti meg azt a kötődést, amely a mai adottságok ellenére is biztosítja, hogy az istentiszteleti részvétel mértékét szociológiailag igen jelentős súllyal lehet értékelni. A kötöttség ezen laza feltételei a legtöbb esetben elegendőnek bizonyulnak a csoport folyamatos működésének fenntartására. Ezért a keretek kötöttségéből adódó különbséget áthidalhatónak, megengedhetőnek tekinthetjük.

⁵⁹ Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítségben és a fejlesztésben*, 167. és 169.

⁶⁰ Pl.: a jó politikus megszólítja a társadalom kics csoportjait. Ld. Szőnyi Gábor: *i. m.* 114.

⁶¹ Uo. 113.

Az istentiszteletek történéseinek kötöttsége és a résztvevők közötti interakció hiánya azonban már összeegyeztethetetlennek tűnik a csoportdinamika által állított feltételekkel. Ezen a ponton azonban az egyházi oldalról kell ellenvetéssel élnünk. A csoportdinamikai megközelítés ugyanis egyrészt nem tagadja, hogy itt mesterségesen létrehozott, a valóságos élet természetes menetében legfeljebb válsághelyzetként értékelhető állapotról van szó. Gyakorlatilag a tömegpszichózis negatív hatásait idéző mesterséges körülmények ezek. Ezt az állapotot önmagában ők maguk sem látják célszerűnek, érdemesnek létrehozni. A kiscsoportos hatásokkal kombinált, moderált esetekről szóló elemzéseik pedig többségében negatív pszichikai folyamatok tapasztalatairól szólnak. Ebben az összefüggésben szabad nekünk olyan, már eleve moderált formában zajló nagycsoportos forma jelentőségére felhívni a figyelmet, amely már jó ideje több-kevesebb hatékonysággal kezeli, formálja az emberek társadalmi integrációjának kérdéseit. Hiba lenne ezt a szegmenst, illetve ezen tapasztalatok következményeit a csoportdinamikai összefüggések komplex rendszere szempontjából figyelmen kívül hagyni.

Összegezve tehát, a nagycsoport esetén nagyobb a világi és egyházi modellek közti különbség, mint a kiscsoport esetében. Az istentiszteletek olyan kevésbé kötött, életszerűbb, természetesebb események, amelyekben a nagycsoport méretű közösségekben jelentkező hatások, folyamatok moderáltabban zajlanak, finomabban érvényesülnek. A világi, úgynevezett „kemény” tényezőket érvényesítő modellekkel szemben az egyházi modell gazdagnak mondható „puha” tényezők tekintetében. Az egyházi modell nagycsoportjai abban bizonyulnak előnyösebbnek, hogy – figyelembe véve a történelmi tapasztalatokat is – alkalmasabbak a társadalmi integráció formáinak, módszereinek vizsgálatára.

Mint láttuk, a világi csoportmunkában elsősorban a kiscsoportot helyezik előtérbe. Az egyházi kontextusban azonban alapvetően a nagycsoportos összefüggésen van nagyobb hangsúly. Ugyanis ha a kiscsoport a személyiségformálódás intenzív kerete, akkor a nagycsoportnak a szélesebb közösségbe való integrációban jut fontos szerep. A világi csoportdinamikában alig találkozunk nagycsoportos gyakorlattal.⁶² Az egyházban azonban ez a forma még akkor is fontos marad, ha a csoportdinamikai összevetés elsősorban olyan dolgokra mutat, amelyekre a nagycsoport nem alkalmas. A világi csoportmunkában ezen a téren kevés a tapasztalat, az egyházban azonban éppen ellenkezőleg. A nagycsoportos formák terén széles a perspektíva, és a kiscsoportra nézve szűkebb a referencia. A két megközelítés konszenzusos találkozási pontja egy olyan közösségiségmodell, amelyben az egyén identitása nem vész el, de a közösség sem hullik darabokra az individualizációs tendenciák következtében.

Amint láttuk, a megnövekedett létszámú csoportokban számos negatív pszichológiai jelenséggel kell számolnunk. Az egyházi kontextusban is figyelembe kell venni, hogy a nagycsoportban az egyének esetében a *szerepek* jelentősége

⁶² A szervezetfejlesztésben ugyan a cég, a vállalat, az ügyfelek közege jelent tágabb környezetet, de a kapcsolódás gazdasági síkon értelmezhető.

felértékelődik a személyiséggel szemben. Csoportdinamikailag egészségtelen, ha a gyülekezet nem tagolódik kisebb csoportokra, mert így elsikkad, lehetetlenné válik a személyes számontartás, odafigyelés. Konstans adottságként kell számolni azzal, hogy a közösség határai csak elvi alapon húzhatók meg. Az egyház történetét kritikus problémaként kíséri végig az egyháztagság feltételeinek meghatározása és azok érvényesítésének kérdése.

A kiscsoportos közeggel ellentétben problematikusnak tűnik az a gyakorlat, amikor nagycsoportos keretek között kerülnek feltárára nagyon intim, bensőséges lelki történések, az egzisztencia teljes átfőmálódásának érzékeny eseményei. Ez nem jelenti azt, hogy teljesen kizárt lenne az ilyen formáknak, személyes történeteknek (bizonyágtételeknek) széles közösség előtti ismertetése. Azonban igen kérdéses az, hogy az ilyen módszerek alkalmazása mentálhigiénés, csoportdinamikai és pasztorálszichológiai szempontból mennyire tekinthető az egészséges református spiritualitás előmozdítójának, az arra való nevelés eszközének.⁶³

Strukturálisan a nagycsoport szerepét a társadalmi integrációban betöltött funkciójában kell meghatározni. A kiscsoportba betagozódtó egyén a maga alcsoportján keresztül kerül a nagycsoportba, egy szélesebb társadalmi csoport közegébe. A kiscsoport kapcsán már említettük, hogy a csoportdinamikában kevésbé veszik figyelembe a társadalomtörténeti háttér jelentőségét. Ez a nagycsoport esetében fokozottan igaz. A csoportmunkában ugyanis nem képezi a koncepció részét olyan strukturális csoportforma, amely a kiscsoporton túl a társadalom szélesedő koncentrikus köreit venné figyelembe, és amely az integráció keretként jöhetne számításba (ld. a 62. jegyzetet). Az egyház számára viszont nemcsak a történeti háttér miatt, hanem saját strukturális felépítéséből adódóan is természetes, hogy a különböző fokozatok jelentőségét érvényesítse. Az egyház szervezeti felépítése maga is leképezi a bővülő társadalmi körök teljes palettáját. A keresztyén ember a személyes kiscsoport, a helyi gyülekezet, a körzeti (megyei), regionális (kerületi), a nemzeti (országos), felekezeti, ökumenikus és vallásközi (kontinentális) kapcsolódási fokozatokon keresztül ismerheti fel és élheti meg az emberiség egyetemes közösségébe való tartozásának koncentrikusan szélesedő köreit. Ebből a szempontból e területi egységeknek, fokozatoknak feladatuk, kihívásuk a maguk szintjén, hogy egészséges, a kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolatot tartsanak fenn a többi közösséggel. Az egyén számára ezek a szálak, illetve csatornák biztosítják a kiegyensúlyozott kapcsolatot az embertársak egyetemes közösségével.

⁶³ Itt megemlíthető az a megjegyzés, hogy a magyar nép lelki karakterére különösen is jellemző egyfajta *szemérmesség*, visszafogottság. Amennyiben ez szociálpszichológiailag is alátámasztható, akkor kiemelten is fontos szempontnak kell tekintenünk a honfitársaink között végzett szolgálatban a személyiségváltás tapintatos kezelését, és annak megfelelő formai kialakítását. Ravasz László: A magyarság. In: Szegfű Gyula: *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest 1939, (13–36) 24.

A nagycsoport közösségi integrációs szerepének jelentősége abban a csoportdinamikai felismerésben is tükröződik, hogy a nagycsoport jellemző tematikája a *kollektív társadalmi kérdések* köré csoportosul. Egy nagy létszámú egyházi közösség léténél fogva és megkerülhetetlenül kötődik a szélesebb társadalmi kérdésekhez. Formai adottságai sem engedik meg, hogy önmagába zárkózó, társadalmilag ellenséges vagy érdektelen legyen.

A csoportdinamikai szemlélet konstruktív hozzájárulásként hívhatja fel a figyelmet a nagycsoportos alkalmak folyamatának dinamikai jelentőségére. A bibliaórák esetében már említettük a *dinamikai folyamatív* érvényesítésének fontosságát és szerepét. Az istentiszteletek során is szüksége van egyfajta eleven-ségre, lüktetésre, dinamikára. A hagyományos formában az egyházi év eseményei, a nagy sátoros ünnepek, valamint a gazdálkodás kiemelkedő eseményei biztosították ezt a dinamikus hullámzást. A hagyományos ünnepek megtartása mellett a mai gyülekezeteknek a jelenkori életmód lüktetéséhez, kiemelkedő eseményeihez is kell igazodniuk. Ilyen például a nyár, amely már nem az aratás, hanem a nyaralás fő szezonja.

Csoportdinamikai jelentősége miatt meg kell említenünk még a református *templomok ülésrendjének* sajátosságát. Templomaink többségében a szószék a hosszanti fal mentén helyezkedik el a körben ülés adottságainak érvényesülése érdekében. A padosok pedig szögletes elrendezésben követik a félkörív vonalát. Reformátor elődeink ezzel a megoldással is az Ige hallgatása köré összegyűlő közösség Isten színe előtti egyenrangúságát és a közösségi összetartozás jelentőségét igyekeztek kifejezni.

3.4. A középcsoport esetei

Az újabb szakirodalomban előfordul, hogy sajátos és külön kategóriaként kezelik az úgynevezett *középcsoportot*, amelyet a kis- és nagycsoport közötti állapotok jellemeznek. Méreteit 15 és 40 fő közé tehetjük. Az egyén számára ez az ismerősök körét jelenti. Átmeneti jellegéből azt érdemes kiemelni, hogy itt a résztvevők köre elmosódó. A fontosabb viszonyulások törzse még számon tartható, de a periférián már csak laza kapcsolódásokról beszélhetünk. A csoportkapcsolódásra tehát laza, váltakozó kötődés jellemző. A csoportba mások közvetítése által lehet bekerülni: meghívják vagy ajánlják az illetőt. Különös jelentőségű, hogy itt könnyen be lehet kapcsolódni a csoportba, ugyanis a csoporthatár átjárható. Egyházilag ez a kívülállók, érdeklődők, a bekapcsolódásra nyitott személyek számára előkészített alkalmak formai adottságaira nézve fontos. Ezeknek olyan nyitott formájú, felépítésű alkalmaknak kell lenniük, amelyekben a csoportstruktúrák átmeneti állapotot mutatnak, tehát még *átjárható* a csoportba. Az odafigyelés, számontartás érvényesülésére a *nyitott* állapot jellemző. Egyaránt van lehetőség a személyes kapcsolódás és a távolságtartás, az inkognitó irányában. Az ilyen kapcsolódási pont jellegű alkalmak nemcsak azért lesznek vonzóak a „kívülállók”, az „érdeklődők” számára, mert a program érdeklődést felkeltő témát kínál fel az egyházi és a világi kontextusban egyaránt rele-

váns és legitim kérdésekről, hanem a csoportdinamikailag végiggondolt formai adottságok révén a felébredt, még törékeny bizalom megóvására és továbbberősítésére is alkalmasak lesznek.

3.5. Komplex alkalmak

A kis- és nagycsoportos hatások együttes érvényesülésének másik területe a *komplex alkalmak* köre. Csoportdinamikailag erre az úgynevezett Tavistock konferenciák⁶⁴ jelentik a legközelebbi analógiát. Ezek olyan csoportpszichoterápiás események, rendezvények voltak, amelyeken kis- és nagycsoportos foglalkozások egyaránt szerepeltek. Egyházi téren az ilyen felépítést alkalmazó találkozók, konferenciák tartoznak ide. E struktúra a többgenerációs *gyülekezeti táborok*ban valósul meg a legintenzívebb formában. Itt mind a zárandoklat mobilitása, mind a kis- és nagycsoportos csoportdinamikai hatás, mind a közösség teljességét bevonó többgenerációs részvétel érvényesül.

Ebben a struktúrában a kis- és nagycsoportos hatások kölcsönösen kiegészítik egymás hiányosságait: a negatív adottságok kölcsönösen kompenzálódnak és a pozitív adottságok pedig megsokszorozódnak, s így kiemelt intenzitással munkálják a személyiség- és közösségformálás hitéleti megvalósulását. A struktúrák nyújtotta kedvező feltételek mellett természetesen oda kell figyelni a személyi és tartalmi oldalra is, hogy a kiscsoportok személyes, bizalmas és lelkipogondozói jellegét valóban kiegészítse a nagycsoportos közös istentiszteleti alkalmak társadalmi nyitottsága; és arra is kell figyelni, hogy az összekapcsolódás által a kiscsoportot elkerülje a belterjes izoláció zsákutcáját, az istentisztelet pedig ne váljon átlagkeresztényeket megcélzó, személytelen tömegeseménnyé.

A kis- és nagycsoportos együttes hatás intenzív (rövidcsoportos), „fellelkesítő” formái valósulnak meg a konferenciák, egyházi, családi napok, gyülekezeti táborok komplex alkalmain. Az összefonódás és komplexitás további fokozata pedig úgy valósulhat meg, ha a gyülekezeti élet folyamatában ezeket az év során tartott istentiszteletek és bibliaórák párosai, mint hosszúcsoportos elmélyítő formák egészítik ki. Vagyis a komplexitás mind a közösségi térben (kis- és nagycsoport), mind a temporális viszonylatban (intenzív–extenzív) dialektikus kölcsönhatás formájában teszi mélyé és tartóssá a személyiség- és közösségformálódás hatékonyságát.

4. Összegzés

A csoportdinamika – nevéhez híven – a *változásról* szól. Felismeréseit akkor alkalmazzuk, ha valamilyen változást szeretnénk elérni. A gyülekezeti életben több ilyen pont is van. Egyre többen vannak, akik nem tartoznak bele az aktív közösségbe. Szeretnénk őket elérni, megszólítani és segíteni bekapcsolódásukat a gyülekezetbe. A hitbelileg elkötelezetteknek is szükségük van arra, hogy tovább

⁶⁴ Szőnyi Gábor: *i. m.* 52–53.

formálódják személyiségük a Krisztus-követő megszentelődésük útján. A vezetőik és a szolgálattevők személyiségük érlelődése által alkalmasabbá lehetnek küldetésük betöltésére. Az egész közösségnek pedig folyamatosan szüksége van arra, hogy előrébb jusson a Krisztus által lehetségessé tett egység megélésében.

A gyülekezetben tartott istentiszteletek, bibliaórák, közösségi alkalmak nemcsak az Istennel való kapcsolatunk gyakorlásának legfőbb formái, hanem személyiségünk és összetartozásunk formálódásának kiemelt eszközei. Megfelelő hatékonyságuk biztosításához a csoportdinamika számos szemponttal tud hozzájárulni. Ennek ismeretében megállapíthatjuk, hogy a gyülekezetbe bekapcsolódók megszólítására a középcsoportszerű, nyitott struktúrájú események a legalkalmasabb formák. A személyes belső lelki formálódásra a *beszélgetős bibliaóra* típusú alkalmak biztosítják a megfelelő keretet. Az egyház szélesebb közösségébe, valamint a keresztyén ember társadalomba való beilleszkedését az istentiszteletek keretei segítik elő. A személyes hitélet és a gyülekezeti élet dinamikájának egészséges lüktetését és elevenségét az intenzív rövid csoport jellegű programok (például gyülekezeti tábor) és a folyamatos működést képviselő, hosszú csoport formájában tartott istentiszteletek és bibliaórák koherens együtthatása képes megteremteni.

Közösségi alkalmainknak az itt bemutatott felépítésű rendszere nemcsak a csoportdinamikai tényezők fényében állja meg a helyét a 21. század társadalmában, hanem református egyházunk számára a vonatkozó szociológiai, pasztorálpszichológiai, liturgikai és gyülekezetépítési szempontok szerint is identitásának megfelelő keretet biztosíthat szolgálatához. Formai szempontból ezeknek a kereteknek kialakítására törekedve tudunk eleget tenni protestáns teológiai kritériumunk⁶⁵ azon igényének, hogy a kognitív oldal hitéleti jelentőségét úgy érvényesítsük, hogy az ne legyen se túlértékelt, sem pedig alábecsült. A csoportdinamikai felismerések formailag releváns szempontjai mint liturgiai aspektusok így illeszthetők be a gyülekezetépítés holisztikus koncepciójába, amelynek négydimenziós modellje a *keriigma, diakónia, koinónia, liturgia* komponenseiből⁶⁶ áll össze.

A csoportdinamika és a gyülekezetépítés kapcsolódásainak tanulságait mind az elemzés mélységében, mind szélességében tovább lehet vezetni. Ez a tanulmány olyan felvetést fogalmaz meg, amely felhívja a figyelmet a két terület szinopszisában rejlő lehetőségek jelentőségére.

A felvetett gondolatok, a megfogalmazott felismerések további impulzusokkal bővíülhetnek, gazdagodhatnak a reformáció 500. évfordulójára való készülődésünk megújítási törekvései, megújulási reménységei kontextusában.

⁶⁵ Tillich, Paul: *Protestant Era*. University of Chicago Press, Chicago, Illinois 1948, 79–82.

⁶⁶ Pluhár Gábor: *Előrelátó egyház-struktúrákról. Kritériumok a 21. század egyházának (missziói) struktúráiboz, avagy az egyház négydimenziós felépítéséről*. Budapest–Pápa 2005, 14–25. Kéziratot dolgozat, ld. Pápai Református Teológiai Akadémia – Protestáns Missziói és Tanulmányi Intézet dokumentumtára.

Felhasznált irodalom

- Antons, Klaus: *A csoportdinamika gyakorlata. Gyakorlatok és technikák.* Synalorg Kft., Budapest 2006.
- Bagdy Emőke: A lélektani csoportmunka alapjai. In: Bagdy Emőke – Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában.* Tankönyvkiadó, Budapest 1999, 34–72.
- Bakacsi Gyula: *Szervezeti magatartás és vezetés.* KJK Kerszöv, Budapest 2003.
- Barcy Magdolna: *A csoportok hatékonysága és a személyes változás. Személyiség- és készségfejlesztő csoportok összehasonlító vizsgálata.* Animula Kiadó, Budapest 1997.
- Barcy Magdolna: *Csoportmódszerek alkalmazása a segítésben és a fejlesztésben.* Akadémiai Kiadó, Budapest 2012.
- Lewin, Kurt: Egy krónikus ipari konfliktus megoldása (1944). In: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (szerk.): *Csoportdinamika. Válogatás Kurt Lewin műveiből.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1975, 251–270.
- Mérei Ferenc: A cselekvés szerkezete és a közösségi dinamika – Kurt Lewin pszichológiája. In: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (szerk.): *Csoportdinamika. Válogatás Kurt Lewin műveiből.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1975, 7–56.
- Pluhár Gábor: *Előrelátó egyház-struktúrákról. Kritériumok a 21. század egyházának (missziói) struktúráiboz, avagy az egyház négydimenziós felépítéséről.* Budapest–Pápa 2005. Kéziratot dolgozat, ld. Pápai Református Teológiai Akadémia – Protestáns Missziói és Tanulmányi Intézet dokumentumtára.
- Ravasz László: A magyarság. In: Szegfű Gyula: *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest 1939, 13–36.
- Rudas János: *Delfi örökösei. Önismereti csoportok: elmélet, módszer, gyakorlat.* Kairosz, Szentendre 1990.
- Süle Ferenc: *Valláspatológia. A vallási és kórlélektani folyamatok keveredésének mélylélektani vizsgálata.* GyuRó Art-Press, Szokolya 1997.
- Szónyi Gábor: *Csoportok és csoportozók. A lélektani munkára építő csoportok vezetése.* Medicina Könyvkiadó, Budapest 2005, 25–34. és 46–47.
- Tillich, Paul: *Protestant Era.* University of Chicago Press, Chicago, Illinois 1948, 79–82.
- Yalom, Irving D.: *A csoport-pszichoterápia elmélete és gyakorlata.* Animula Kiadó, Budapest 1995.